

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Sociální aspekty v systému dávek hmotné nouze

2013

Dana Čechovská

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Dana ČECHOVSKÁ, DiS.**
Osobní číslo: **H118398**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální aspekty v systému dávek hmotné nouze**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu **IMS Metodika psaní odborného textu a výzkumu v sociálních vědách (IMS 2009)**. Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na zjištění stěžejích změn zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, jenž je k 1.1.2012 zásadně novelizován
- na hledání přímého dopadu těchto změn na osoby v hmotné nouzi
- na hledání sociálních aspektů jednotlivých úprav této novely
- na vyhodnocení efektivity těchto změn a jejich nedostatků ve vztahu k osobám v hmotné nouzi

Součástí práce budou případové studie – kazuistiky týkající se osob v hmotné nouzi, jichž se uvedená změna systému přímo dotkla.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Mareš, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994

Niederle, P. Zákon o pomoci v hmotné nouzi a zákon o životním a existenčním minimu. Praha: Institut pro místní správu Praha, 2009

Příb, J. průvodce sociálními dávkami. Praha: Ermat Praha, 2011

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Libor Beránek

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

DANA ČECHOVSKÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 1.3.2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá sociálními aspekty v systému dávek v hmotné nouzi. Úvodní část se věnuje možným aspektům, jenž mohou vést k situacím hmotné nouze, sociální reformě a jejímu dopadu na systém dávek v hmotné nouzi. Následně je v práci vymezena osoba v hmotné nouzi, sociální práce, sociální poradenství a sociální šetření. Dále pak je zde vymezeno existenční a životní minimum, posuzování příjmů, karta sociálních systémů, jednotlivé dávky hmotné nouze, kterými je příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc, a také veřejná služba. V praktické části jsou za pomoci využití metody případových studií ověřovány teoretické poznatky na konkrétních případech z praxe.

Klíčová slova:

Sociální aspekty, sociální reforma, dávky hmotné nouze, životní a existenční minimum, příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc, veřejná služba.

ABSTRACT

The objective of this Diploma's Thesis are social aspects in system benefits in material need. Thesis deals with possible aspects which can evoke a state of material need, social reform and its impact on system benefits in material need. The person in material need, social work, social consulting and social inquiry are defined and described subsequently. Last but not least subsistence level and subsistence wage, judge wage, card of social systems, individual allowances such as living allowance, housing supplement and immediate emergency assistance and public service are determined. The case methods have been used in order to verify thesis assumption based on real examples from practice.

Keywords:

Social aspects, social reform, benefits in material need, subsistence level, subsistence wage, living allowance, balance due on live, extraordinary immediate help, public service.

Motto

MPSV: „Ten kdo pracuje, se musí mít lépe než ten, který se pracovat nesnaží.“

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Liboru Beránkovi za velmi užitečnou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Obsah

ÚVOD.....	7
1. SOCIÁLNÍ ASPEKTY V SYSTÉMU DÁVEK HMOTNÉ NOUZE.....	10
1.1. Specifika systému dávek hmotné nouze.....	10
1.2. Sociální aspekty, ke kterým se přihlíží.....	11
1.3. Pojmy související s možnými příčinami hmotné nouze.....	13
2. SOCIÁLNÍ REFORMA	16
2.1. Oblasti a cíle sociální reformy.....	16
2.2. Změny v systému hmotné nouze související se sociální reformou.....	17
3. HMOTNÁ NOUZE.....	18
3.1. Základní pojmy.....	20
3.1.1. Kdy je osoba v hmotné nouzi.....	20
3.1.2. Sociální poradenství.....	21
3.1.3. Sociální šetření.....	21
3.1.4. Sociální práce.....	22
3.1.5. Životní a existenční minimum.....	24
3.1.6. Společně posuzované osoby.....	26
3.1.7. Posuzování příjmů.....	26
3.1.8. Karta sociálních systémů, tzv. sKarta.....	28
3.2. Dávky hmotné nouze.....	30
3.2.1. Příspěvek na živobytí.....	30
3.2.2. Doplatek na bydlení.....	34
3.2.3. Mimořádná okamžitá pomoc.....	36
3.3. Veřejná služba.....	40
4. PRAKTICKÁ ČÁST.....	44
4.1. Metodologie.....	44
4.2. Konceptualizace.....	46
4.3. Kazuistiky.....	48
ZÁVĚR.....	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	75

ÚVOD

V úvodu své práce bych ráda vysvětlila, proč jsem si právě toto téma diplomové práce zvolila a co mě vedlo k jeho výběru. Při volbě vhodného tématu jsem byla rozhodnuta zaměřit se na problematiku, která mě bude zajímat, bude mně blízká a současně se o ní budu chtít více dovědět.

Již během studia, ale následně i v průběhu profesní kariéry si každý z nás hledáme oblast či problematiku, které se chceme blíže věnovat. Je celá řada cílových skupin a zajímavých odvětví, kde je možno sociální pedagogiku a sociální práci uplatnit. Já se tudíž zaměřila na poměrně velkou skupinu osob, která využívá dávek hmotné nouze. Současně jsem se pro toto téma rozhodla, neboť se jedná o velice aktuální oblast, kdy došlo od ledna 2012 v celém systému dávek hmotné nouze k zásadním změnám. Ty bezprostředně souvisí s realizací Sociální reformy II.

Jelikož dávky hmotné nouze zcela úzce souvisí s problematikou nezaměstnanosti a jsou určeny osobám bez práce, s nízkými příjmy, bez dostatečného materiálního zabezpečení svých rodin a zejména dětí, tak jsem přesvědčená, že je zde široký prostor pro práci s těmito lidmi. Sociální pedagogika a sociální práce zaměřená na tyto osoby, pakliže je dokáže dostatečně iniciovat a motivovat k vlastním aktivním snahám situaci řešit, může bezesporu dosáhnout značných výsledků a zejména pomoci těmto lidem překonat jejich tíživou sociální situaci.

Ve své diplomové práci na téma „Sociální aspekty v systému dávek hmotné nouze“ se tedy hodlám věnovat problematice nezaměstnaných osob, dlouhodobé nezaměstnanosti a jejich příčinám, osobám s nízkými příjmy, které si už vzhledem k věku nebo zdravotnímu omezení nejsou schopni zvýšit svůj příjem vlastním přičiněním - prací, a dále pak zejména systému dávek hmotné nouze. Zde bych se chtěla zaměřit na možnosti daného systému motivovat příjemce dávek k aktivnímu a intenzivnímu hledání si zaměstnání, využívání vlastních zdrojů a možností svých, případně svých blízkých k řešení své situace.

Celý systém dávek hmotné nouze zaznamenal od 1.1.2012 zásadní změnu, kterou se budu snažit zaznamenat a zejména vyhodnotit její vliv a přímé působení na příjemce dávek hmotné nouze. Pokusím se zjistit, zda tato změna má pozitivní nebo negativní vliv na tyto osoby, na jejich motivaci ke změně a jejich snahy o celkové řešení situace, zda uvedená změna dosáhla adresnějšího přístupu či naopak plošnějšího poskytování dávek, zda s sebou nesla zlepšení finanční situace těchto osob či její zhoršení a také zda tato změna vedla k celkovému zlepšení situace příjemců dávek hmotné nouze a případně v jakých konkrétních aspektech či nikoliv.

Nezaměstnanost je v současné době běžným jevem, kdy se nejedná o nijak výjimečnou situaci. Může potkat v podstatě kdykoliv každého z nás a všichni jsme se s ní ať už přímo či nepřímo setkali. Nezaměstnanost se dlouhodobě drží nad devíti procentní hranicí a dávky hmotné nouze jsou poskytovány statisícům osob. Je tudíž zjevné, že se jedná o velice rozšířený a aktuální stav.

Ve své práci se nechci zaměřit na pouhý popis systému dávek hmotné nouze a související nezaměstnanost, ale zejména se chci soustředit na motivační schopnost tohoto systému u nezaměstnaných osob ke zvýšeným snahám hledat si aktivně zaměstnání a řešit tak svoji situaci a také na sociální aspekty tohoto systému při jeho uplatňování. Především se však chci zabývat dopadem změny související s novelou zákona o pomoci v hmotné nouzi účinné od 1.1.2012 na osoby pobírající tyto dávky, na jednotlivé aspekty této změny v praxi, vliv této změny na využívání či zneužívání těchto dávek a také její dopad na motivující, výchovné či represivní stránky uvedeného systému.

Zaměřím se tedy na současný systém dávek hmotné nouze, na jeho aktuální vývoj a změny, promítnutí těchto změn do praxe a hlavně jejich zhodnocení a porovnání s předchozím systémem.

V teoretické části práce objasním základní pojmy, blíže představím systém dávek hmotné nouze a změny související se Sociální reformou II., které mají bezprostřední dopad na osoby v hmotné nouzi.

Praktickou část své práce věnuji konkrétním případům z praxe, kdy použiji zajímavé kazuistiky. Tyto jsem měla možnost prostudovat na pracovišti Úřadu práce ČR, Krajské pobočce v Brně-městě. Kazuistiky jsem si vybrala pro praktickou část, neboť jsem přesvědčená, že je to vhodný způsob, jak ukázat změny a dopad celého systému dávek hmotné nouze v praxi.

Cílem mé práce je zjistit, jaký dopad měla změna systému dávek hmotné nouze na osoby v hmotné nouzi. Pokusím se odpovědět na výzkumnou otázku zda: „Klade změna systému dávek hmotné nouze větší požadavky a nároky na příjemce dávek pro jejich poskytnutí?“ Pro hlubší pohled na tuto změnu z hlediska budoucí perspektivy těchto osob bych svůj výzkum doplnila ještě o následující podotázky: „Motivuje změna systému dávek hmotné nouze více příjemce těchto dávek k větší snaze řešit svoji situaci?“ A dále pak se pokusím najít odpověď na otázku, zda: „Vede změna systému dávek hmotné nouze k větší adresnosti těchto dávek a větší kontrole jejich vyplácení?“ Prostřednictvím kazuistik se následně budu snažit ukázat, jak se konkrétní změny projeví v praxi.

Jelikož změny související se Sociální reformou II. jsou velice aktuální, kdy se teprve nyní ukazuje, jaký tato reforma má dopad, chtěla bych tedy mimo současné dostupné literatury, věnující se především nezaměstnanosti a systému dávek hmotné nouze do konce roku 2011, pracovat

s aktuálními informacemi, statěmi, články a metodikami. Nebude pro mě zcela lehké dané téma zpracovávat, neboť literatury pojednávající o aktuální situaci není mnoho, ale věřím, že ve spojení s informacemi z praxe a konkrétních pracovišť, prostřednictvím kterých je systém dávek hmotné nouze realizován, získám dostatek podkladů a informací pro zpracování své práce. Vzhledem k zajímavosti této problematiky se budu snažit s tímto tématem vypořádat co nejlépe a rovněž se pokusím, aby diplomová práce byla přínosem nejenom pro mě samotnou, ale i pro ty, kteří ji budou číst.

1. SOCIÁLNÍ ASPEKTY V SYSTÉMU DÁVEK HMOTNÉ NOUZE

1.1. Specifika systému dávek hmotné nouze

Systém dávek hmotné nouze je vymezen zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, kde je blíže specifikován jeho účel, coby pomoc osobám, jejichž příjmy jsou tak nízké, že jim neumožňují zabezpečení svých základních životních potřeb.

Osoba v hmotné nouzi může být všech věkových kategorií, od nezletilého dítěte od jeho samotného narození až po seniora vysokého věku. Také se týká osob všech stupňů vzdělání, stejně jako různého zdravotního stavu. V průběhu našeho života se dostáváme do nejrůznějších životních a sociálních situací, které mohou vyústit v takový pokles příjmů, nemožnost využití majetku či pomoci rodiny nebo osob blízkých, že se dostaneme do stavu, který bude odpovídat hmotné nouzi. V takovém případě je člověk nucen se obrátit na pomoc státu, který ve své sociální síti má způsoby k řešení a podpory. Jedná se o systém pomoci v hmotné nouzi, který neznamena „pouhé“ poskytování finančních prostředků – vyplácení dávek, ale i sociální poradenství, pomoc a podporu. Nejde totiž jen o to, tyto osoby zabezpečit, i když je to asi chápáno jako ta nejdůležitější úloha tohoto systému, ale také je zde zjevná snaha pomoci jim jejich situaci řešit, nabídnout možnosti a motivovat a iniciovat je k vlastní aktivitě vymanit se ze své tíživé situace.

Stav hmotné nouze může mít krátkodobý charakter, kdy se jedná o překlenutí s pomocí tohoto systému jen dočasně období, nebo také dlouhodobý ráz, kdy je osoba nucena tuto pomoc využívat i mnoho let, někdy i po celý zbytek svého života.

Osobou v hmotné nouzi může být jednotlivec, ale i skupina osob (rodina, partneři apod.) tvořící okruh společně posuzovaných osob, kteří jsou buď zcela bez příjmů a nebo jejich příjmy nedostačují na pokrytí nezbytných nákladů na živobytí či bydlení. Může se to týkat osob nezaměstnaných, invalidních, pečujících o nezaopatřené děti či zdravotně postižené osoby, osob se zdravotními omezeními, osob důchodového věku, které jsou či případně nejsou poživateli starobního důchodu, nebo i osob žijících na hranici sociálního vyloučení, jakými jsou např. osoby bez přístřeší či osoby propuštěné z různých zdravotních, nápravných či školských zařízení.

Jednotlivé sociální situace osob jsou řešeny dávkami pomoci v hmotné nouzi, které pokrývají nejrůznější důvody, z nichž se tyto osoby ocitnou v situaci odpovídající hmotné nouzi. Jedná se zejména o nedostatek peněžitých či materiálních prostředků, jenž osoba nebo společně posuzované osoby potřebují k zajištění svých základních životních podmínek. (Příb, 2011)

1.2. Sociální aspekty, ke kterým se přihlíží

Ze zákona o pomoci v hmotné nouzi vyplývají různé sociální aspekty, které se však shodně vyznačují nízkými příjmy, jenž vedou k uznání osob za osoby v hmotné nouzi. Některé z nich však také umožňují řešit situaci oprávněným požadavkem na osobu ke zvýšení si příjmu prací, případně využitím majetku či uplatněním nároků a pohledávek. Využití majetku a uplatnění nároků a pohledávek je možno orgánem pomoci v hmotné nouzi požadovat vždy a u všech osob a to i pod hrozbou sankce či její následnou realizací. Zvýšení si příjmu prací však nelze ve všech případech vyžadovat, natož sankcionovat a mnohdy ani s ohledem na věk či zdravotní stav doporučovat.

Sociální aspekty v oblasti hmotné nouze, ke kterým se přihlíží:

- osoba je v pracovním poměru, avšak má nízké příjmy (může si je zvýšit),
- osoba je nezaměstnaná, vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání (má nízké nebo žádné příjmy, ale může si je zvýšit zejména prací),
- osoba samostatně výdělečně činná (má nízké příjmy, kdy si je může zvýšit),
- osoba starší 68 let (nízké nebo žádné příjmy = bez nároku na starobní důchod, ale zvýšit si příjem prací již „nemusí“ = nemůže to být po ní požadováno, ani vzhledem k věku doporučováno),
- poživatel starobního důchodu (nízké příjmy, kdy již si příjem prací zvýšit „nemusí“ - nemůže to být po něm požadováno, ani vzhledem k věku doporučováno),
- osoba invalidní ve třetím stupni (nízké nebo žádné příjmy = bez nároku na invalidní důchod, ale zvýšit si příjem prací již „nemusí“ = nemůže to po ní být požadováno ani jí to vzhledem ke zdravotnímu stavu doporučováno),
- osoba pobírající peněžité dávky nemocenského pojištění z důvodu těhotenství a mateřství a dále pak rodičovský příspěvek (nízké příjmy, ale zvýšit si příjem prací s ohledem na aktuální stav nemusí a ani jí to nemůže být doporučováno),

- osoba osobně pečující o dítě ve věku do 10 let závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I až IV (nízké příjmy, ale zvýšit si příjem prací s ohledem na danou situaci nemusí a ani jí to nemůže být doporučováno),
- poživatel příspěvku na péči ve II. až IV. stupni (nízké příjmy, ale zvýšit si příjem prací s ohledem na svůj zdravotní stav nemusí a ani jí to nemůže být doporučováno),
- nezaopatřené dítě (nízké příjmy nebo bez příjmů, kdy si je vzhledem k věku prací zvýšit nemůže),
- osoba uznána dočasně práce neschopnou (nízké příjmy nebo bez příjmů, ale s ohledem na svůj aktuální zdravotní stav si příjmy prací zvyšovat nemusí a nemůže).

(zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů)

Pomineme-li nezaopatřené děti, které se neocitají v hmotné nouzi svým zaviněním, nýbrž pouze svoji příslušností k určitému okruhu společně posuzovaných osob nacházejících se v hmotné nouzi, je většina těchto osob v produktivním věku, a tudíž si mohou svůj příjem zvýšit vlastním přičiněním, zejména prací. Rovněž také většina zbývajících částí osob v hmotné nouzi jistým způsobem nese důsledky svého chování v souvislosti s případným zneužíváním či obcházením zákonů týkající se zejména zákonného pojištění patřícího k pracovnímu procesu.

Nežádka se totiž dostane osoba do hmotné nouze jen jako „pouhý nezaměstnaný“, ale také jako osoba určitého, nově vzniklého zdravotního stavu, kdy její předchozí jednání vylučuje nárok na standardní pomoc, kterou jsou dávky nemocenského pojištění, případně nárok na výplatu invalidního důchodu. I tyto osoby spadají do systému hmotné nouze a mnohdy jej využívají dlouhodobě. Další skupinou jsou osoby s nízkým starobním důchodem, případně zcela bez důchodu, což taktéž navazuje na jejich produktivní věk, jejich odvody pojistného či výši jejich příjmů z výdělečné činnosti. Spíše za minoritu v této oblasti lze považovat osoby sociálně vyloučené, nepřizpůsobivé, osoby bez přístřeší a osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody či různých zdravotnických, psychiatrických apod. zařízení. Nicméně těmto je věnována stejná, ne-li větší péče vzhledem ke snaze o jejich zpět začlenění do společnosti.

1.3. Pojmy související s možnými příčinami hmotné nouze

Považuji za nutné zmínit některé základní pojmy vztahující se možným příčinám vedoucích k hmotné nouzi, ale především k nezaměstnanosti, která, jak bylo v předešlé kapitole zmíněno, je průvodním jevem většiny situací ústících v hmotnou nouzi.

NEZAMĚSTNANOST

Za nezaměstnaného se označuje takový člověk, který je práce schopen vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stav, apod., chce pracovat, avšak i přes svoji snahu je v daném čase bez zaměstnání. (Mareš, 1994)

UCHAZEČ O ZAMĚSTNÁNÍ

Uchazečem o zaměstnání je fyzická osoba, která požádá o zprostředkování vhodného zaměstnání krajskou pobočku Úřadu práce, v jejímž územním obvodu má bydliště, a při splnění zákonem stanovených podmínek je zařazena do evidence uchazečů o zaměstnání. (§ 24 zák. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů)

PODPORA V NEZAMĚSTNANOSTI

Jedná se o finanční prostředky poskytované uchazeči o zaměstnání vedenému v evidenci úřadu práce za splnění určitých podmínek. Cílem této podpory je dočasné zmírnění výpadku příjmů osoby.

Nárok a podporu v nezaměstnanosti má uchazeč o zaměstnání, který získal v rozhodném období zaměstnáním nebo jinou výdělečnou činností dobu důchodového pojištění v délce alespoň 12 měsíců.

Podpora v nezaměstnanosti činí v prvních dvou měsících 65 % průměrného měsíčního čistého výdělku, v druhých dvou měsících 50 % a po zbývající podpůrčí dobu 45 % průměrného čistého výdělku.

(§ 39 a § 50 zák. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů)

AKTIVNÍ POLITIKA ZAMĚSTNANOSTI

Aktivní politika zaměstnanosti je souhrn opatření směřujících k zajištění maximálně možné úrovně zaměstnanosti. Tuto aktivní politiku zaměstnanosti zajišťuje Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad práce ČR, kdy dle situace na trhu práce spolupracují při její realizaci s dalšími subjekty. Nástroji, jimiž je aktivní politika zaměstnanosti realizována, jsou především rekvalifikace, investiční pobídky, veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa, překlenovací příspěvek, příspěvek na zapracování a příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program.

(§104 zák. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů)

REKVALIFIKACE

„Rekvalifikací se rozumí získání nové kvalifikace a zvýšení, rozšíření nebo prohloubení dosavadní kvalifikace, včetně jejího udržování nebo obnovování. Za rekvalifikaci se považuje i získání kvalifikace pro pracovní uplatnění fyzické osoby, která dosud žádnou kvalifikaci nezískala. Při určování obsahu a rozsahu kvalifikace se vychází z dosavadní kvalifikace, zdravotního stavu, schopností a zkušeností fyzické osoby, která má být rekvalifikována formou získávání nových teoretických a praktických dovedností v rámci dalšího profesního vzdělávání.“

(§ 108 zák. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů)

NELEGÁLNÍ PRÁCE

„V důsledku nízkých příjmů, vysoké zadluženosti hledají nezaměstnaní okamžité a co nejrychlejší řešení své situace. To spolu s relativně snadno dostupnou možností nelegálního zaměstnávání vede k tomu, že mnoho „nezaměstnaných“ (ať už v evidenci nebo vyřazených z evidence úřadu práce) je zaměstnáno právě ve stínové ekonomice.“ (Hübnerová, 2010:75)

SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

Sociální vyloučení je proces, jímž jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavovány možností přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. Proces sociálního vyloučení je primárně důsledkem nízkých příjmů, chudoby, ale přispívají k němu i další faktory jako je diskriminace, nízké vzdělání či špatné životní podmínky. Sociálně vyloučení jsou odříznuti od institucí a služeb, vzdělávacích příležitostí

a sociálních sítí. Projevem sociálního vyloučení je dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, nízká kvalifikace, život v prostorově vyloučených lokalitách tzv. ghettech, rozpad rodin, špatný zdravotní stav nebo i ztráta sebeúcty.

(<http://epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=9>)

OSOBA BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

Podle českého právního řádu se jedná o osobu, která nemá vlastní domov, nebo si jej nenajímá a nebo nežije v takovém obydlí u osoby blízké. Nemá domov či možnost dlouhodobě využívat nějaké přístřeší. (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Bezdomovec>)

2. SOCIÁLNÍ REFORMA

Ministerstvo práce a sociálních věcí vypracovalo v souvislosti s plánovanými změnami v sociálním systému tzv. Sociální reformu. Ta nabývá účinnosti postupně v letech 2012 a 2013. Cílem této reformy je efektivní systém správy veřejných prostředků pro sociální oblast a také pomoc v samotném procesu administrace a vyplácení dávek. Aplikace sociální reformy by měla vést ke zjednodušení systému, jeho celkovému zefektivnění a zlevnění. Jejím záměrem však není snížení celkového objemu vyplácených prostředků v neprospěch příjemců dávek.

(<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/7#2.1>)

2.1. Oblasti a cíle sociální reformy

Sociální reforma zasahuje řadu oblastí a vytyčuje si větší počet cílů. Ty všechny by měly směřovat k větší adresnosti a účelnosti dané pomoci, ale také ke komfortu, vstřícnosti a dostupnosti služeb určených osobám, jichž se zaváděná reforma bude týkat.

Postupně realizované změny sociální reformy se týkají zejména těchto oblastí:

- systémů administrace a distribuce sociálních dávek,
- péče o zdravotně postižené,
- zabezpečení osob v hmotné nouzi,
- zaměstnanosti a zvýšení kontrolní činnosti při výkonu nelegální práce.

Cílem sociální reformy je:

- agregace dávek a sjednocení jejich výplatního místa,
- zjednodušení systému sociální ochrany,
- zefektivnění práce orgánů státní správy,
- dosažení maximální možné účelnosti poskytovaných dávek,
- snížení administrativní zátěže pro uživatele služeb,
- efektivní zacílení a zajištění adresnosti sociálních dávek.

(<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/7#2.1>)

2.2. Změny v systému hmotné nouze související se sociální reformou

V oblasti dávek hmotné nouze se tato reforma promítla zejména změnou zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, jenž byl novelizován zákonem č. 366/2011 Sb.

Uvedená novela zavádí především následující změny:

- výkon agendy hmotné nouze přechází z obcí pod Úřad práce České republiky,
- pro výplatu dávek se zavádí karta sociálních systémů, tzv. sKarta,
- veřejná služba přestává být možností ke zvýšení si dávky u osob dlouhodobě pobírajících dávky hmotné nouze (déle jak 6 měsíců, kdy zde docházelo ke snížení na částku pouhého existenčního minima), ale stává se povinností pod tvrdou sankcí vyřazení z evidence pro všechny osoby v evidenci uchazečů o zaměstnání a to již po dvou měsících – nevztahuje se tak pouze na osoby v hmotné nouzi (uvedené bylo v listopadu 2012 na základě nálezu Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2012 sp. zn. Pl. ÚS 1/12 zrušeno a tudíž ani tato sankce návazně již není uplatňována),
- rovněž se výrazně zvyšuje rozsah hodin veřejné služby, kdy se již nejedná o 20 respektive 30 hodin měsíčně, ale až 20 hodin týdně (i na tento bod se vztahuje nález Ústavního soudu viz. výše, který ho plně ruší),
- dochází ke změně rozhodného období v řízení o dávkách,
- rozšiřují se možnosti mimořádné okamžité pomoci z pěti různých dávek na šest,
- u některých typů dávek mimořádné okamžité pomoci se nově posuzuje příjem osoby,
- nastává změna u výplaty doplatku na bydlení, kdy tento již není vyplácen následující měsíc, za který náleží, ale je poskytován přímo v aktuálním měsíci, na který náleží,
- dochází k omezení doby poskytování příspěvku na bydlení na 84 měsíců v posledních deseti letech (z tohoto opatření jsou však některé skupiny osob vyjmuty, což přímo stanoví zákon),
- veškerá agenda hmotné nouze je od roku 2012 realizována v novém informačním systému,
- došlo k valorizaci částek životního minima a existenčního minima, což s sebou přineslo zvýšení dávek hmotné nouze.

(zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a zák. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, oba ve znění pozdějších předpisů)

3. HMOTNÁ NOUZE

Samotný pojem „hmotná nouze“ v žádných zákonech či jiných právních předpisech definován není a pro tyto účely není ani přesně terminologicky vymezen. Je možno však z některých norem a ustanovení vyvodit, že se jedná o takovou sociální situaci, respektive aktuální stav osoby, který se vyznačuje nedostatkem prostředků k uspokojování základních životních potřeb. Jedná se jak o finanční prostředky, tak také o hmotné věci a předměty, které daná osoba ke svému životu bezprostředně potřebuje. (Niederle, 2009)

Listina základních práv a svobod v ustanovení článku 30 pojem hmotná nouze v právním pořádku České republiky použila poprvé a stanovuje zde, že občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci, stejně jako při ztrátě živitele. Rovněž se zde uvádí, že každý, kdo se nachází v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. (Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod)

Naplnění článku 30 odst. 2. Listiny základních práv a svobod je zajištěno prostřednictvím zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon nabyl účinnosti 1. ledna 2007 a upravuje poskytování pomoci fyzickým osobám prostřednictvím dávek k zajištění jejich základních životních podmínek. Za základní životní podmínky se pro potřeby oblasti pomoci v hmotné nouzi rozumí podmínky biologické, sociální a psychické. (Příb, 2011)

Mezi biologické potřeby patří zejména zajištění odpovídající výživy, dodržování určitého denního režimu umožňujícího mimo aktivit i potřebný odpočinek a spánek, oblečení chránícího před nepříznivými vlivy okolí a v neposlední řadě vhodné bydlení.

Mezi psychické a sociální potřeby patří především zajištění ekonomické jistoty, soběstačnosti, zdraví, bezpečí, jistoty a lásky, dobrých mezilidských vztahů, možnost vzdělávání se a učení a také uspokojování duchovních potřeb. S tím souvisí i zajištění sociální komunikace, a to nejenom v malé sociální skupině jakou je především rodina, ale také v širším sociálním okolí. Rovněž jde o uspokojování estetických a kulturních zájmů, přístupu k veřejným komunikačním prostředkům a možnost aktivního začlenění se do společnosti. (Niederle, 2009)

Systém pomoci v hmotné nouzi je moderní formou pomoci těm osobám, které nemají dostatečné příjmy. Je nástrojem motivujícím k aktivní snaze zabezpečit si prostředky pro naplnění svých životních potřeb a je rovněž jedním z opatření, jímž bojuje Česká republika proti sociálnímu

vyloučení. Tento systém vychází z principu, že pracující osoby se musí mít lépe než ty, které nepracují a případně se práci i vyhýbají.

(<http://www.mpsv.cz/cs/5#sphn>)

Problematika dávek pomoci v hmotné nouzi je upravena řadou předpisů a dotýká se právních úprav z mnoha oblastí. Těmi stěžejními je:

- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Dále pak s oblastí dávek pomoci v hmotné nouzi bezprostředně souvisí tyto právní předpisy:

- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 582/1991 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změnách některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 107/2006 Sb., o jednostranném zvyšování nájemného, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů.

(Beck 2012)

3.1. Základní pojmy

3.1.1. Kdy je osoba v hmotné nouzi

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi stanovuje celkem osm situací, kdy se stává člověk osobou v hmotné nouzi. Jedná se zejména o situace vyznačující se nedostatečnými peněžními a věcnými prostředky k zabezpečení výživy a ostatních základních osobních potřeb a na úhradu nákladů spojených s bydlením. V takovýchto situacích je pomoc poskytována prostřednictvím příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení. (Beck, 2012)

Jelikož výše uvedené dvě dávky nejsou schopny pokrýt řadu specifických a mimořádných situací, pamatuje zákon na tyto možnosti třetí skupinou dávek. Tou jsou dávky mimořádné okamžité pomoci.

„Pokud se osoba dostane do specifické sociální situace, popř. řeší jiný sociální problém, který není schopna bez finanční nebo věcné pomoci sama zvládnout, jde o situaci směřující k poskytnutí mimořádné okamžité pomoci. Orgán pomoci v hmotné nouzi zvažuje, zda konkrétní situace osoby odpovídá některé ze situací, které jsou v zákoně pro tento účel uvedeny.“ (Beck, 2012:95)

Při posuzování, zda se osoba nachází v hmotné nouzi či nikoliv, vychází orgán pomoci v hmotné nouzi z informací poskytnutých jednak osobou samotnou, ale také z vlastního šetření a informací získaných iniciativou tohoto orgánu, tzv. z moci úřední. Pro správné a komplexní posouzení každé jednotlivé situace je nezbytné mít znalost o příjmech osoby eventuálně společně posuzovaných osob, o přiměřených a odůvodněných nákladech na bydlení, správní orgán musí znát výši částky živobytí osoby či společně posuzovaných osob, musí být známa schopnost nebo neschopnost osoby zvýšit si příjem vlastním přičiněním a také musí mít orgán pomoci v hmotné nouzi informace o celkových sociálních a majetkových poměrech všech společně posuzovaných osob. (Beck, 2012)

Na základě těchto komplexních informací lze posoudit celkovou situaci klienta, správně ji vyhodnotit a rozhodnout v souladu se zákonem, zda je či není osoba v hmotné nouzi, zda má nárok na dávky hmotné nouze a případně v jaké výši.

3.1.2. Sociální poradenství

V systému pomoci v hmotné nouzi má každý právo na základní sociální poradenství, jenž by mělo vést k řešení hmotné nouze a jejímu předcházení. Právo každého občana na toto poradenství je stanoveno již v § 1, zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a dále je tento pojem vymezen i v § 37 odst. 2 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Prostřednictvím základního sociálního poradenství jsou osobám v hmotné nouzi poskytovány potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace, jenž je zpravidla charakterizována nedostatkem peněžních i věcných prostředků k uspokojování jejich základních životních potřeb. Součástí poradenství je také poskytování příslušných tiskopisů žádostí o dávky pomoci v hmotné nouzi, vysvětlení a poskytnutí informací k jejich vyplnění, sdělení kompletních požadavků na doložení potřebných souvisejících dokladů stanovených zákonem a případně také nasměrování na ostatní instituce, které by mohly být občanovi nápomocny s řešením jeho situace.

Základní sociální poradenství jsou povinni poskytovat všichni zaměstnanci orgánů pomoci v hmotné nouzi a nelze je žádnému občanovi odepřít. (Niederle, 2009)

3.1.3. Sociální šetření

Sociální šetření pro účely řízení o dávkách pomoci v hmotné nouzi vychází z ust. § 63 zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Zde se uvádí, že zaměstnanci orgánů pomoci v hmotné nouzi jsou na základě souhlasu žadatele o dávku, příjemce dávky a osob společně posuzovaných oprávněni v souvislosti s plněním úkolů podle tohoto zákona vstupovat do obydlí, v němž tyto osoby žijí, a to s cílem provádět sociální šetření. Dále pak pokud tyto osoby tím, že nedají souhlas se vstupem do obydlí, znemožní provedení sociálního šetření k ověření skutečností rozhodných pro nárok na dávku nebo její výši, může jim být žádost o dávku zamítnuta nebo dávka odňata, popřípadě snížena její výše. Jelikož je sociální šetření jedním z podkladů pro rozhodnutí o dávkách, provádí sociální pracovník na základě podané žádosti nebo po zahájení řízení z moci úřední sociální šetření v přirozeném sociálním prostředí žadatele nebo oprávněné osoby, případně příjemce dávky a to za účelem ověření skutečností rozhodných pro nárok na dávku nebo její výši. (Cermanová: Sociální pracovníci Úřadu práce ČR, metodický pokyn. 2012)

Sociální šetření slouží ke zjištění a ověření informací souvisejících s hmotnou nouzí osoby, k případnému prověření skutečného stavu věci týkajícího se jak poměrů majetkových,

tak rodinných, bytových a sociálních, k hledání možností jak danou situaci řešit a jak dále postupovat ke zlepšení životní situace klienta. V neposlední řadě sociální šetření a jeho zjištění slouží jako podklady v řízení o dávkách hmotné nouze.

V rámci prováděného šetření pracovník poskytuje osobám i sociální poradenství, informuje o dalších možnostech, které mohou využít, nabízí jim další možnosti případné spolupráce a snaží se je nasměrovat a poskytnout kontakty na jiné organizace a instituce, které by mohly pomoci řešit případné související problémy s nepříznivou situací těchto osob v hmotné nouzi.

Cílem tohoto šetření je hlubší seznámení se s problémy klienta, jejich celkovou provázaností vztahující se k hmotné nouzi, podrobnější seznámení se s jeho životní situací v kontextu sociálních vztahů a možností jeho dalšího uplatnění zejména v pracovním procesu. Rovněž toto šetření vede k hledání příčin nepříznivé situace klienta, k nastínění možností vedoucích k jejich odstranění a v neposlední řadě se také při něm pracovník pokouší motivovat tuto osobu k aktivní snaze svoji situaci řešit.

3.1.4. Sociální práce

„Pomoc v hmotné nouzi, která je součástí systému sociální ochrany obyvatel České republiky (sociální pojištění, státní sociální podpora a sociální pomoc), využívá při řešení obtížných sociálních situací osob sociální práci.“ (Beck, 2009:1)

„Současná, a jak se ukazuje i budoucí, situace ve společnosti stále více vyžaduje individuální přístup k řešení obtížných sociálních situací osob ohrožených hmotnou nouzí. Obdobně vzniká potřeba využití sociální práce s velkými skupinami osob, které již jsou, popřípadě ještě budou, ohroženy narůstající nezaměstnaností. Větší výskyt „nových“ fenoménů, jako je zadlužení (předlužení) jednotlivců a rodin, ještě více zdůrazňuje potřebu sociální práce a klade na sociální pracovníky nové úkoly, které vyžadují často i inovativní metody práce. Sociální práci v systému pomoci v hmotné nouzi nelze zúžit pouze na provádění sociálního šetření a na posuzování stavu hmotné nouze osoby.“ (Beck, 2009:1)

Český překlad definice sociální práce schválené Mezinárodní federací sociálních pracovníků viz. níže, dává obecný rámec konkrétní činnosti, tedy sociální práci na poli hmotné nouze. Vystihuje celkový směr sociální práce, její obsah a rozměr.

„Sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Užívá teorii lidského chování a sociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým

prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti.“
(<http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>)

Sociální práce má několik pojetí její realizace:

- v širším pojetí zahrnuje sociálně technická opatření (poskytování služeb a dávek sociální péče), jejich organizaci a také spolupráci s dalšími odborníky v oblasti péče o člověka,
- v užším pojetí je charakterizována přímým, záměrným a připraveným kontaktem sociálního pracovníka s klientem, skupinou či komunitou za účelem stanovení sociální diagnózy a provádění sociální terapie,
- preventivní pojetí se zaměřuje na předcházení vzniku dysfunkčních procesů, na případné poruchy vzájemných vztahů i vztahů ke společenskému a hmotnému prostředí, předcházení vzniku nežádoucích společenských situací a včasnému odstraňování jejich příčin,
- kurativní pojetí se soustředí na zmírňování, neutralizování a odstraňování již vzniklých důsledků negativních sociálně dysfunkčních procesů, týkající se jak jednotlivců, tak skupin či komunit.

(Cermanová: Sociální pracovníci Úřadu práce ČR, metodický pokyn. 2012)

Sociální práce má v oblasti hmotné nouze jistá specifika. Je nutno brát ohled na potřeby klientů tohoto dávkového systému, zejména na osoby dlouhodobě setrvávající ve stavu hmotné nouze a osoby, jenž jsou hmotnou nouzí aktuálně ohroženy.

Sociální práce má několik etap.

1. Etapa sociální evidence

Jde o časový úsek, ve kterém je ze strany orgánů pomoci v hmotné nouzi poskytováno osobě, případně společně posuzovaným osobám, základní sociální poradenství. Na něj při odhalení potřeby pomoci navazuje získání nezbytných anamnestických údajů.

2. Etapa diagnostická

Vzhledem k vyplývající nutnosti stanovení rozsahu a intenzity sociální práce s osobou, jenž se nachází v obtížené sociální situaci, vyznačující se nedostatkem finančních prostředků, je rozhodující zjištění příčin vzniku této nepříznivé situace. Zde je ideální jejich hledání sociálním pracovníkem společně s klientem. V této fázi je důležité zdůrazňovat klientovi jeho vlastní zodpovědnost za průběh svého života a jeho přístup k řešení aktuální situace. Tato odpovědnost osoby by měla být podepřena i jejím aktivním podílem při hledání příčin svých problémů.

3. Etapa navrhování řešení a plán sociální terapie

Na základě analýzy údajů získaných v průběhu sociální anamnézy a navazujícího odhalení příčin vzniku stavu hmotné nouze osoby, dochází k navržení postupu řešení nepříznivé sociální situace. Zde je však nezbytná motivace osoby, neboť bez jejího aktivního přístupu a vlastního podílu na utváření strategie změny a celkového postupu není možné dosáhnout pozitivních výsledků. Není možné tolerovat pasivní přístup osoby, ale naopak je důležité ji aktivizovat, přesvědčit ji o vlastních schopnostech a kvalitách pro uplatnění v procesu očekávané změny a vytvořit dostatečný prostor pro její samostatné rozhodování. Často však je nezbytné osobu o aktivitě z její strany přesvědčit. Zejména je to důležité v počátečních fázích a následně také v případně opakovaného nezdaru zabránit rezignaci této osoby.

4. Etapa sociální terapie a výchovného působení

Jde o skutečnou a praktickou realizaci kroků a činností, jenž byly na základě dohody mezi klientem a sociálním pracovníkem přijaty a mají vést k celkovému řešení situace. Ačkoliv je stěžejní pomáhající osobou sociální pracovník, jehož úloha je zde nezastupitelná, dochází v této etapě k využívání služeb i dalších odborníků.

5. Etapa ověřování výsledků

U osob, které se nachází dlouhodobě ve stavu hmotné nouze, se doporučuje vždy po určité době zhodnotit dosažené výsledky v rámci sociální práce s touto osobou a výchovného působení na ni. V těchto fázích lze také upravovat a korigovat původní postupy, které se ukázaly neúčinnými a nahradit je jinými možnostmi či metodami ovlivňování této osoby vedoucí k její další aktivizaci. (Beck, 2009)

3.1.5. Životní a existenční minimum

Pojmy životní a existenční minimum jsou nedílnou součástí systému hmotné nouze, neboť jejich prostřednictvím se stanovuje finanční hranice, která je následně pevným mezníkem v rozhodování o dávkách. Je nutno tudíž tyto pojmy zde definovat a blíže vysvětlit jejich užití. Životní a existenční minimum upravuje zákon č. 110/2006 Sb., o životním s existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Úprava § 1 tohoto zákona stanoví životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů osob, sloužících k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Existenční

minimum vymezuje minimální hranici příjmů osob, jenž se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních potřeb na úrovni přežití.

(§ 1 odst. 1 zák. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů)

Částky životního a existenčního minima byly upraveny nařízením vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima, jenž vešlo v platnost 1.1.2012. Uvedené nařízení jednotlivé částky valorizovalo, neboť od jejich původního stanovení k lednu 2007 nebylo přihlédnuto k inflaci a jejich výše zůstávala po celou dobu beze změny. Ke zvýšení částek životního a existenčního minima může dojít s ohledem na skutečný vývoj spotřebitelských cen, pokud nárůst nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby přesáhne ve stanoveném rozhodném období 5 %. (http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min)

Částky životního minima platné k 1.1.2012

Částka životního minima pro jednotlivce činí 3 410,- Kč

Pokud je osoba posuzována společně s jinými osobami, jsou částky životního minima odstupňovány podle pořadí osob. Pořadí osob se stanoví podle věku od nejstarší po nejmladší.

- Částka životního minima osoby, která je posuzována jako první v pořadí v okruhu společně posuzovaných, činí měsíčně 3 140,- Kč.
- Částka životního minima osoby, která je posuzována jako druhá nebo další v pořadí, činí měsíčně
 - a) 2 830,- Kč u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem,
 - b) 2 430,- Kč u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku,
 - c) 2 140,- Kč u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let věku,
 - d) 1 740,- Kč u nezaopatřeného dítěte do 6 let věku.

„Životní minimu osob, které se pro účely tohoto zákona posuzují společně, se stanoví jako úhrn částek životního minima všech těchto osob.“

(§ 3 zák. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů)

Částka existenčního minima osoby je stanovena měsíčně na 2 200,- Kč.

Existenční minimum však nesmí být použito u osob, u kterých se nezkoumá možnost zvýšit si příjem vlastní prací. Do této skupiny patří poživatelé starobního důchodu, osoby starší 68 let, osoby invalidní ve třetím stupni invalidity a nezaopatřené děti.

3.1.6. Společně posuzované osoby

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu rovněž vymezuje okruhy společně posuzovaných osob. Ty mají v oblasti dávek pomoci v hmotné nouzi zásadní roli pro jejich posuzování, stanovování částek životního minima, ale také z toho vyplývajících povinností k vzájemné pomoci a zabezpečení. Ať již se jedná o vyživovací povinnost nebo také využívání prostředků, příjmů či majetků ostatních společně posuzovaných osob.

Za společně posuzované osoby se považují manželé a partneři (registrovaní partneři stejného pohlaví), rodiče a nezletilé děti, rodiče a zletilé děti, pokud tyto děti společně s nimi užívají byt a nejsou společně posuzovány s jinými osobami (např. manželem) a také jiné osoby, které společně užívají byt. (Společným užíváním bytu pro účely hmotné nouze je myšleno společné hospodaření, hrazení nákladů na užívání bytu a vedení společné domácnosti.)

(§ 4 zák. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů)

Pro účely doplatku na bydlení se však okruh společně posuzovaných osob stanoví jiným způsobem. Zde se stanoví shodně jako okruh společně posuzovaných osob u příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Nemusí být tudíž shodný s okruhem společně posuzovaných osob užitých při řízení o příspěvku na živobytí, ale spíše koresponduje s trvalým bydlištěm osoby. Výjimku zde však tvoří situace, kdy se jedná o doplatek na bydlení poskytovaný v případě tzv. zvláštního zřetele. (Honzárková, 2011)

3.1.7. Posuzování příjmů

Posuzování příjmů má za cíl zjistit, zda příjem osoby či společně posuzovaných osob dosahuje částky životního nebo existenčního minima jednotlivce, případně společně posuzovaných osob. Od toho se následně odvíjí rozhodování ve věci dávek hmotné nouze. Příjem se posuzuje porovnáním úhrnu započitatelných příjmů osoby s částkou životního nebo existenčního minima.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu rozlišuje dvě skupiny příjmů. Jedná se o příjmy započitatelné a příjmy nezapočitatelné. Již samo pojmenování signalizuje, že nezapočitatelné příjmy nebudou mít vliv na výši dávky hmotné nouze, zatímco příjmy započitatelné ji budou přímo ovlivňovat.

Mezi započitatelné příjmy patří:

- příjmy ze závislé činnosti (mzda),
- příjmy z podnikání,
- příjmy z kapitálového majetku,
- příjmy z pronájmu,
- dávky nemocenského pojištění
- dávky důchodového pojištění
- podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvalifikaci
- výživné a příspěvek na výživu rozvedeného manžela a neprovdané matce
- dávky státní sociální podpory a dávky pěstounské péče, aj.

Mezi nezapočitatelní příjmy patří:

- příspěvek na péči,
- příspěvek na mobilitu,
- příspěvek na zvláštní pomůcku,
- stipendia,
- sociální výpomoci poskytované zaměstnavatelem,
- příspěvek na bydlení, doplatek na bydlení a jednorázové sociální dávky,
- peněžní pomoc obětem trestné činnosti,
- odměny vyplácené dárčům krve a jiných biologických materiálů, aj.

(§§ 6 a 7 zák. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů)

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi dále pak jistým způsobem zvýhodňuje některé druhy započitatelných příjmů, kdy je nezapočítává ze sta procent, ale pouze v určité procentní výši. Nejvíce zvýhodněny jsou příjmy z pracovní činnosti, kdy se fakticky jedná o zásadní motivační prvek. Z uvedeného zákonného ustanovení by mělo být zřejmé, že osoby pracující, které se snaží a vyvíjí nějakou vlastní činnost ke zvýšení si příjmů, by měly být pozitivně hodnoceny a jistým způsobem zvýhodňovány. Jsou tudíž bonifikovány nižším procentuálním započítáním svých příjmů z výdělečné činnosti.

Pro účely zákona o pomoci v hmotné nouzi se za příjem považuje:

- a) 70 % příjmů ze závislé činnosti (mzdy či platu) a z funkčních požitků uvedených v zákoně o daních z příjmů a to po odpočtu daně z příjmů, pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, pojistného na důchodové spoření a pojistného na veřejné zdravotní pojištění, tedy z tzv. čistého příjmu,
- b) 80 % příjmu z podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci, z dávek nemocenského pojištění, z náhrady mzdy či snížení platu po dobu prvních 14 dnů a po dobu prvních 21 dnů dočasné pracovní neschopnosti,
- c) všechny ostatní započitatelné příjmy uvedené v zákoně o životním a existenčním minimu (viz. výše) se započítávají ze 100 %.

(§ 9 zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů)

Započítávání některých příjmů přímo souvisejících s výdělečnou činností osoby nebo na ni navazujících, tedy s její vlastní pracovní aktivitou zákon pozitivně hodnotí výši započtení těchto příjmů. Nezohledňuje je v plné výši, ale daným procentuálním hodnocením tyto příjmy snižuje. Tím přímo působí na osoby k vlastní výdělečné činnosti, kdy je motivuje, aby se snažily a příjem si zvyšovaly svým přičiněním. Zde plně platí to, že osoba, která pracuje a snaží se, se má lépe než ta, která se nesnaží a nepracuje.

3.1.8. Karta sociálních systémů, tzv. sKarta

V souvislosti se změnami, které zavádí sociální reforma, dochází i k podstatné změně způsobu výplaty všech sociálních dávek a příspěvků, včetně dávek hmotné nouze. Již nelze hovořit o vyplácení dávek v hotovosti, poštovní poukázkou, bankovním převodem či využitím poukázky opravňující k nákupu zboží ve stanovené hodnotě. Ze zákonného ustanovení vyplývá, že všichni příjemci nepojistných sociálních dávek a dávek z oblasti státní politiky zaměstnanosti, tedy i dávek hmotné nouze, obdrží dávku prostřednictvím karty s využitím její platební funkce.

„Zákon o pomoci v hmotné nouzi v § 43 odst. 4 zakotvuje, že dávky se vyplácí v české měně prostřednictvím sKarty, a to převodem na platební účet určený žadatelem, v hotovosti, využitím platební funkce sKarty, prostřednictvím poukázky na hmotnou pomoc v zařízení poskytujícím sociální služby, prostřednictvím poukázky opravňující k nákupu zboží ve stanovené hodnotě nebo poukázky na přímý odběr zboží ve stanovené hodnotě nebo přímou úhradou částek,

k jejichž úhradě je příjemce nebo osoba společně posuzovaná v hmotné nouzi zavázána. Způsob výplaty dávek HN určuje plátce (tzn. ÚP ČR).“ (Žárský, 2012:1)

Ze zákonné úpravy vyplývá, že stanovené dávky jsou prioritně vypláceny prostřednictvím sKarty. Nicméně je možno výjimečně a ve specifických situacích jako např. zdravotní stav příjemce neumožňující čerpání dávek tímto způsobem, problematická dostupnost služeb vztažených k funkcím sKarty apod., zvolit i jiný způsob výplaty.

Karta sociálních systémů má plnit tři základní funkce:

- identifikační funkce,
- funkce průkazu osob se zdravotním postižením,
- platební funkce.

(Honzárková, 2011)

K zavádění sKarty docházelo v průběhu roku 2012, kdy však již od prvopočátku byly patrné značně negativní reakce. I přes presentované výhody Ministerstvem práce a sociálních věcí, jakými měly být dostupnost a pohodlí, kdy klienti nebudou nuceni chodit na poštu nebo úřad, kdy je možno čerpat dávky v kterémkoliv bankomatu nebo platit přímo v obchodech a kdy „bankomaty České spořitelny najdete na každém rohu – je jich už více než 1 300“ se nepodařilo širokou veřejnost plně přesvědčit.

(http://www.skontakt.cz/sportal/menu/cs/main/nav02_vyhody)

Přes řadu diskusí k ochraně osobních údajů, reakcí a vyjádření různých organizací, jednotlivců či sdružení k faktické dostupnosti občanů např. v malých vesnicích k dávkám prostřednictvím sKaret, mediálních rozprav k zajištění přístupu k dávce hendikepovaných osob, osob vysokého věku, nebo osob finančně negramotných je užívání sKaret u dávek hmotné nouze platné. V prosinci roku 2012 bylo však definitivně přistoupeno a ministryní práce a sociálních věcí Ludmilou Müllerovou potvrzeno, že sKarta není jediný a hlavně povinný způsob výplaty dávek. Nebude používána při výplatě podpory v nezaměstnanosti, při rekvalifikaci a u dávek péčovské péče. Tím se její rozsah zmenšil. Na to bezprostředně navazovala legislativní změna.

Uvedené odstoupení od plošného užívání sKarty ve všech případech však stále neřeší zmíněné připomínky týkající se dostupnosti k dávkám zejména osob zdravotně hendikepovaných, osob vysokého věku či špatně pohyblivých a nebo osob, které tuto finanční službu (technologie) nejsou schopni využívat.

3.2. Dávky hmotné nouze

3.2.1. Příspěvek na živobytí

Za základní dávku hmotné nouze je považován příspěvek na živobytí. Ten je určen k zabezpečení základních životních potřeb, kterými je zejména jídlo, hygiena, ošacení, obuv, doprava, vzdělávání, apod.

Podmínkou této dávky je, že osoba, případně společně posuzované osoby se nachází ve stavu hmotné nouze. Tato situace nastává, jestliže příjem osoby nebo příjem všech společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí. Zde se však posuzuje, zda si osoba je či není schopna zvýšit svůj příjem vzhledem k věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a jestli je zajištění jejich základních životních podmínek vážně ohroženo. Pakliže je prokazatelné, že si osoba nemůže příjem zvýšit vlastním přičiněním, lze ji považovat za osobu v hmotné nouzi. (Příb, 2011)

Mimo posuzování příjmů, musí být osoba, aby mohla být uznána za osobu v hmotné nouzi, v pracovním nebo obdobném vztahu, v evidenci uchazečů o zaměstnání, případně vykonávat samostatnou výdělečnou činnost. Zákon stanoví i výjimky, kdy se tato podmínka nevztahuje na některé skupiny osob vymezené zákonem. Konkrétně jsou to osoby starší 68 let, poživatelé starobního důchodu, osoby invalidní ve třetím stupni, osoby pobírající peněžité dávky nemocenského pojištění z důvodu těhotenství a mateřství, osoby pečující osobně o dítě ve věku do 10 let závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I až IV, poživatelé příspěvku na péči ve stupni II až IV, nezaopatřené děti a osoby uznané dočasně práce neschopné.

(§ 3 odst. 1 písm. a) zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů)
„Zákon o pomoci v hmotné nouzi dává v rámci správního uvážení možnost orgánu pomoci v hmotné nouzi i z jiných vážných důvodů konstatovat, že si osoba nemůže příjem zvyšovat. Jde např. o situace, kdy nelze stanovit vyživovací povinnost, protože není určeno otcovství k dítěti, popř. by nebylo vhodné uplatňovat některý nárok (např. uplatnění náhrady za škodu) nebo nelze z objektivních důvodů požadovat prodej osobního majetku apod.“ (Beck, 2012:96)

Zde se přihlíží k takovým sociálním situacím, které jsou pro danou osobu velice obtížné a mnohdy ne snadno a zejména rychle řešitelné. Zpravidla se totiž jedná o dlouhodobý, někdy až trvalý stav. Tito lidé by byly, bez možnosti správního orgánu individuálně posoudit jejich situaci a prostorem

k přihlídnutí k její specifičnosti, vystavení mimořádně obtížným podmínkám, kdy by jejich finanční prostředky byly naprosto minimální, ne-li nulové.

Nárok na příspěvek na živobytí má osoba, která je uznána za osobu v hmotné nouzi, pakliže její příjem, případně příjem všech společně posuzovaných osob nedosahuje částky živobytí této osoby, případně všech společně posuzovaných osob.

Výše příspěvku na živobytí se odvíjí od částek existenčního a životního minima. Základním parametrem pro stanovení částky živobytí je existenční minimum jako výchozí hranice, k níž se případně připočítávají částky související s hodnocením využití jiných zdrojů ke zvýšení příjmu osoby.

Hodnocení možnosti využití majetku (§ 26, zák. č. 111/2006 Sb.)

K částce 2 200,- Kč (existenční minimum) se připočítává zvýšení částky o polovinu částky rozdílu mezi životním a existenčním minimem osoby tehdy, pokud dojde k pozitivnímu hodnocení možnosti využití majetku osoby. Toto zvýšení nastává ve třech případech:

- osoba majetek nemá,
- osoba majetek má, ale nelze jej využít ke zvýšení příjmu,
- osoba majetek má a již ho ke zvýšení svého příjmu využívá.

I zde je ovšem pamatováno na jistý prostor pro řešení situace majetné osoby a je jí dáno období 3 kalendářních měsíců k započetí využívání toto majetku. Uvedený prostor je opodstatněný, neboť případný prodej či pronájem majetku nelze zpravidla uskutečnit v průběhu několika dnů. Pokud ovšem po uplynutí této lhůty k využití majetku nedojde, je tato osoba považována za osobu, která není v hmotné nouzi a příspěvek na živobytí je jí vzhledem k této skutečnosti odňat.

Jiná situace je u stavebního spoření, které se započítává až po uplynutí šesti kalendářních měsíců po poskytnutí první dávky. Pokud by však osoba (žadatel) ze stavebního spoření získal částku vyšší než je 10ti násobek životního minima osoby, případně společně posuzovaných osob, přihlíží se k tomuto majetku ihned a osoba není uznána za osobu v hmotné nouzi.

Hodnocení možnosti uplatnění nároků a pohledávek (§ 27, zák. č. 111/2006 Sb.)

Částku existenčního minima je možno navýšit o další polovinu částky rozdílu mezi životním a existenčním minimem osoby v případě, že nemá nároky ani pohledávky nebo všechny své nároky a pohledávky již prokazatelně uplatnila. I zde je období tří kalendářních měsíců k tomu, aby osoba řádně uplatnila své nároky a pohledávky. Pokud tak neučiní, má se za to, že již není osobu v hmotné nouzi.

Hodnocení možnosti zvýšení příjmu u nezletilých dětí (§ 28, zák. č. 111/2006 Sb.)

Pokud není využíván majetek nezletilého dítěte a nebo nejsou řádně uplatňovány jeho nároky a pohledávky, které má, nezapočítává se příslušná částka zvýšení (viz. výše) u ostatních společně posuzovaných osob. Při zjišťování využívání majetku nezletilého nebo jeho nároků a pohledávek však musí orgán pomoci v hmotné nouzi spolupracovat s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V případě, že se tento orgán (orgán sociálně-právní ochrany dětí) vyjádří, že ani po uplynutí lhůty tří kalendářních měsíců nedošlo k využití majetku ani uplatnění nároků a pohledávek, jenž mohly být využity ve prospěch všech společně posuzovaných osob, má se za to, že rodič (zákonný zástupce) přestává být osobou v hmotné nouzi dle § 3 odst. 1 písm. c).

Zvýšení částky živobytí osoby z důvodu dietního stravování (§ 29, zák. č. 111/2006 Sb.)

Vyžaduje-li zdravotní stav osoby podle doporučení příslušného odborného lékaře zvýšené náklady na dietní stravování, zvyšuje se částka živobytí osoby měsíčně o částku, kterou pro jednotlivé typy diet stanoví vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi. Tato vyhláška rovněž určuje odbornost lékaře, který může nutnost příslušného dietního stravování potvrdit. (Honzárková, 2011)

Porovnávání současných a dřívějších možností hodnocení

Výše uvedená hodnocení jsou jediná, která mohou v současné době ovlivnit výši částky živobytí jednotlivých osob. Novela zákona totiž zrušila některá ustanovení, která umožňovala případná další zvýšení této částky. Od 1.1.2012 se již osobě v hmotné nouzi nehodnotí její vlastní aktivita vedoucí ke zvýšení příjmu vlastní prací a také není přihlédnuto k případným vzniklým nákladům z důvodu hledání si zaměstnání.

Ačkoliv posuzování aktivit vedoucích ke zvýšení příjmu vlastní prací bylo mnohdy závislé na subjektivním názoru a ne příliš exaktních možnostech jejich prokázání, byla tato snaha pozitivně hodnocena a fakticky tak ovlivňovala výši částky živobytí. (Niederle, 2009)

Jednalo se o možnost osoby prokázat předloženými důkazy svou vlastní snahu aktivně si hledat zaměstnání a to nad rámec úřadu práce. Přestože samotné posouzení této snahy bylo zcela na individuálním zvážení orgánu pomoci v hmotné nouzi, bylo v zákoně bližší vymezení konkrétních možností, čím tuto snahu prokázat. Sem patřilo především využívání agentur práce, nabídek zveřejněných prostřednictvím internetu či tištěné inzerce, vlastní korespondence se zaměstnavateli, výkon krátkodobého zaměstnání apod.

Zákon dříve také pamatoval na pomoc těm osobám v hmotné nouzi, které si ze svých finančních prostředků, jimiž disponují, nejsou schopni hradit náklady, jenž jim vznikají ve spojitosti s hledáním

zaměstnání. Zde mohl orgán pomoci v hmotné nouzi posoudit, zda osobě vznikají v souvislosti s její aktivní snahou hledat si zaměstnání takové náklady, které jsou nad hranicí jejich finančních prostředků a toto zohlednit ve výši dávky. Při prokázání těchto nákladů, kterými byly např. doklady o jízdě na sloužící k cestě na výběrové řízení, doklady svědčící o využívání internetu pro hledání si zaměstnání, doklady o písemné korespondenci apod., bylo možno zvýšit příspěvek na živobytí až o 300,- Kč. Tyto výdaje navíc zpravidla vplynuly v souvislosti s pravidelným prokazováním aktivit osoby nebo při celkové sociální práci s ní. (Niederle, 2009)

Poslední, ovšem neméně zásadní možností pozitivního hodnocení aktivit, v tomto případě již činnosti osoby v hmotné nouzi, byl výkon veřejné služby. Vývoj tohoto institutu a s tím spojené dopady na osoby v hmotné nouzi jsou podrobněji popsány v kapitole Veřejná služba. Zde se ovšem ještě zmíníme o její motivační funkci.

Třebaže veřejná služba nebyla hned o začátku platnosti zákona o pomoci v hmotné nouzi jeho součástí, byla zavedena až následně, stala se snad tím nejpodstatnějším opatřením k motivování, ale i sankcionování těch osob, které se i přes dlouhodobé pobírání dávek hmotné nouze nesnažily svoji situaci řešit. Odmítnutí či nezáměr tuto službu konat neměl sice pro osobu fatální následek v podobě odejmutí dávek hmotné nouze, ale výrazně ovlivnil výši poskytnuté dávky. Příčinný počet odpracovaných hodin měl totiž za následek její bonifikaci, kdy nedocházelo k poklesu dávky na pouhé existenční minimum (v té době ve výši 2 020,- Kč), ale naopak při veškerém výše uvedeném pozitivním hodnocení, včetně pozitivního hodnocení za výkon veřejné služby se příspěvek na živobytí osoby mohl zvýšit až na částku 3 979,- Kč. (To ovšem bez započítání případných zvýšených nákladů na dietní stravování, o které pak ještě dle příslušné diety byla dávka zvýšena.) Tím se osoba dostala do situace, kdy poskytnutí rozdílu ve výši dávky celých 1 959,- Kč, spočívalo pouze na ní a jejím chování. Zda bude aktivní a bude se snažit svoji situaci řešit, což jí nese výrazné zvýšení poskytnutých finančních prostředků, a nebo bude naopak pasivní a dávka jí bude poskytována pouze v minimální zákonné výši, kterou je existenční minimum.

V současné době je příspěvek na živobytí poskytován s možností jeho mnohem menší diferenciací a pozitivního hodnocení. Osoby nemají velkou možnost svoji situaci v průběhu pobírání dávek vylepšit a dávku si svým přičiněním zvýšit. Rovněž orgány pomoci v hmotné nouzi ztrácí možnosti k motivaci těchto klientů, k jejich pozitivnímu vedení a hlavně zaktivizování a k vyvedení z jejich případné apatie a nečinnosti. Z veřejné služby se změnou zákona stala z možnosti striktní povinnosti, tato činnost přestala být bonifikována a motivační nástroj se tak stal pouze prostředkem represivním. Ten byl navíc Ústavním soudem následně zrušen zcela. Toto vše mnohem více

implikuje pouhé pobírání dávek, bez vlastní iniciativy a snahy, zploštění jejího individuálního rozvrstvení a dost možná i plošnější poskytování. Navíc poskytované dávky jsou obecně vyšší, než když bylo v případě dlouhodobého – více jak šestiměsíčního pobírání, bez vlastního úsilí příjemce, možno uplatnit sankční opatření v podobě snížení dávky na částku existenčního minima. Tím se bezesporu snížila možná úspora finančních prostředků v tomto systému.

3.2.2. Doplatek na bydlení

Doplatek na bydlení je dávkou pomoci v hmotné nouzi vztahující se na oblast bydlení. „Přestože hlavní dávkou, která pomáhá osobám s nízkými příjmy hradit náklady spojené s bydlením, je příspěvek na bydlení poskytovaný v rámci systému státní sociální podpory, obsahuje systém pomoci v hmotné nouzi možnost další pomoci osobám, které i přes poskytnutý příspěvek na bydlení nemohou ze svých prostředků uhradit náklady spojené s užíváním bytu.“ (Niederle, 2009:53)

Nárok na doplatek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je osobou v hmotné nouzi a který i přes čerpání příspěvku na bydlení po úhradě odůvodněných nákladů spojených s bydlením nemá příjmy dostačující k úhradě svého živobytí.

Podmínkou nároku na doplatek na bydlení je vznik nároku na příspěvek na živobytí, vlastnický nebo nájemní vztah a trvalý pobyt v bytě, jehož je vlastníkem či nájemcem.

Doplatek na bydlení může finančně vypomoci také osobám, které nemají nárok na příspěvek na bydlení, neboť nesplňují podmínky pro nárok na tuto dávku, avšak jejich celkové příjmy jsou natolik nízké, že jim po úhradě nákladů na bydlení nezůstávají prostředky na živobytí.

Zákon ve svém ustanovení § 33 odst. 5 dává orgánům pomoci v hmotné nouzi rovněž možnost, v případech hodných zvláštního zřetele, stanovit, že doplatek na bydlení bude osobě poskytnut, ačkoliv nesplňuje podmínku hlášení k pobytu dle zvláštního právního předpisu.

Mezi takovéto případy patří situace, kdy je nezletilé nezaopatřené dítě v plném přímém zaopatření ústavu pro péči o děti, nebo žije v náhradní rodinné péči a přešlo na ně vlastnický či nájemní vztah k bytu. Zde nebude dítě splňovat podmínku nároku na příspěvek na živobytí a nemusí splňovat ani podmínku trvalého pobytu, přesto nárok na doplatek na bydlení vzniká.

Další a mnohem častěji nastávající situací, je využití možnosti „případu hodného zvláštního zřetele“ v takových případech, kdy osoby užívají jinou než nájemní formu bydlení. Jedná se zejména o bydlení v podnájmech, na ubytovnách a v azylových domech. Do této skupiny spadají rovněž domovy pro seniory, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy se zvláštním režimem a chráněná bydlení dle zákona o sociálních službách. (Beck, 2012)

Dříve byl další podmínkou doplatku na bydlení vznik nároku na příspěvek na bydlení, což nyní již od 1.1.2012 neplatí. Tím ovšem vzniká možnost duplicitního poskytování dávek vztahujících se k úhradě nákladů na bydlení, neboť lze dříve poskytnout doplatek na bydlení, ve kterém není zohledněna případná výše příspěvku na bydlení, a až následně si o tento příspěvek požádat a získat tak další prostředky na tentýž účel.

Nově dochází také ke změně doby poskytování doplatku na bydlení. Tu § 35, zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi stanoví tak, že dávka náleží osobě nejdéle po dobu 84 kalendářních měsíců v rámci období posledních 10 let. Všechny doby pobírání doplatku na bydlení v daném období před měsícem podání žádosti se sčítají. Tato lhůta se počítá i u osob pobírajících dávky - doplatek na bydlení až od 1.1.2012. Uvedená změna se nevztahuje na případy, kdy byt užívá osoba, které byl poskytnut příspěvek na úpravu bytu dle zvláštního právního předpisu, dále pak pokud se jedná o byt zvláštního určení dle občanského zákoníku, je-li tento užíván osobou, jejíž zdravotní stav zvláštní úpravu vyžaduje a také v případech, kdy v bytě žije osoba nebo společně posuzované osoby starší 70ti let věku. (Honzárková, 2011)

Cílem této změny by mělo být, aby každý bydlel v bytě přiměřeném počtu osob a výši jejich příjmů, aby se zvýšila solidarita a pomoc v rámci rodiny, aby se rozproutil trh s byty a rovněž aby došlo k iniciaci většího rozvoje sociálního bydlení. (Beck, 2011)

Změna nastává i ve výplatě dávky samotné. Doplatek na bydlení již není vyplácen následující měsíc, za který náleží, ale přímo v daném měsíci. Tím odpadlo poměrně komplikované překlenování prvního měsíce, kdy žadateli byla dávka sice přiznána, ovšem vyplacena mohla být až následující měsíc. Aby se tyto osoby nedostávaly do nepříjemných situací se zpožděním úhrady jejich nákladů na bydlení a nevznikaly jim tak jimi nezaviněné dluhy, byly tyto situace řešeny zpravidla dávkou mimořádné okamžité pomoci.

Doplatek na bydlení je druhou nejužívanější dávkou hmotné nouze. Doplňuje a navazuje na příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory. Může být ovšem použit mimo nájemců a vlastníků bytů i ve specifických případech, v tzv. případech hodných zvláštního zřetele. Zde se jedná převážně o ubytovny a podnájemy, kdy takto bydlící osoby nemohou nikdy získat nárok na příspěvek na bydlení. Systém pomoci v hmotné nouzi svým „benevolentnějším“ přístupem umožňuje pomoci i těmto osobám a svým pro sociálním postojem pokrývá širší spektrum možných situací.

Novela zákona ve svých změnách přinesla jednak některé zpřísnující prvky, kterými je zejména omezení doby pobírání této dávky, ale také jistá zlepšení. Za to lze považovat posun výplaty dávky

z následujícího měsíce do aktuálního, na který náleží. Tím se osobám v hmotné nouzi dostávají finanční prostředky bezprostředně v období, kdy je potřebují a nemusí se jejich situace řešit případnými dávkami mimořádné okamžité pomoci.

3.2.3. Mimořádná okamžitá pomoc

Termín mimořádná okamžitá pomoc v sobě zahrnuje dvě možné složky jejího vnímání, kdy obě jsou stejně podstatné a výstižné. Označení mimořádná okamžitá pomoc implikuje situaci nestandardní, výjimečnou a běžnou – opakující se dávkou (příspěvkem na živobytí či doplatkem na bydlení) nepostižitelnou. O nároku, výši či způsobu zajištění uvedených potřeb žadatele rozhoduje správní orgán na základě seznámení se s konkrétní situací a následně dle vlastního uvážení. Nejedná se o dávku nárokovou nýbrž fakultativní a přihlíží se při jejím posuzování k sociální situaci, oprávněnosti požadavku klienta, možnostem alternativního řešení situace či samotné zbytnosti či nezbytnosti požadované pomoci. Druhým rysem mimořádné okamžité pomoci je především její bezodkladnost a nutnost maximální snahy orgánu pomoci v hmotné nouzi o rychlý způsob řešení. (Beck,2012)

Mimořádná okamžitá pomoc je určena k řešení akutního stavu hmotné nouze fyzické osoby. Jedná se o dávku jednorázovou, na kterou vzniká nárok v okamžiku, kdy je osoba orgánem pomoci v hmotné nouzi uznána osobou v hmotné nouzi a dávka je takovéto osobě přiznána. Jednorázovost však nevylučuje její případné poskytnutí vícekrát v roce. Vždy se tato dávka váže ke konkrétní situaci spojené s výdajem, na nějž osoba nemá dostatek prostředků. Tyto výdaje musí být v žádosti blíže specifikovány. Situaci posuzuje příslušný orgán pomoci v hmotné nouzi, který dle zjištěných informací rozhodne vlastním uvážením. (Beck, 2012)

Zákon rozlišuje šest základních situací pro poskytnutí mimořádné okamžité pomoci:

- újma na zdraví,
- vážná mimořádná událost,
- nezbytný jednorázový výdaj,
- nezbytné nebo odůvodněné náklady spojené s pořízením nebo opravou základních předmětů dlouhodobé potřeby,

- nezbytné nebo odůvodněné náklady k úhradě nákladů souvisejících se vzděláním, nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí,
- ohrožení osoby sociálním vyloučením.

Uvedený výčet situací není však zcela taxativní, neboť pracovník orgánu pomoci v hmotné nouzi může po zvážení okolností konkrétní situace dávku přiznat i z jiných důvodů.

Mimořádná okamžitá pomoc z důvodu vážné újmy na zdraví

Nárok a tuto dávku má osoba, která nespĺňuje podmínky pro přiznání příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení, avšak s ohledem na její příjmy a celkové sociální a majetkové poměry jí hrozí vážná újma na zdraví. Výše této dávky se stanoví jako částka doplňující příjmy osoby do výše existenčního minima. (U nezaopatřeného dítěte pak do výše jeho životního minima.) Při posuzování takovéto aktuální situace, která vyžaduje bezodkladné řešení se nepřihlíží k případným společně posuzovaným osobám.

Mimořádná okamžitá pomoc z důvodu vážné mimořádné události

Nárok na tuto dávku má osoba, kterou postihla vážná mimořádná událost a její celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že ji nepříznivou situaci neumožňují překonat vlastními silami. Za vážnou mimořádnou událost se považuje především živelná pohroma jakou je např. vichřice, povodeň, zemětřesení, požár či jiná destruktivní událost, případně průmyslová nebo ekologická havárie.

Pro účel této dávky je osoba vždy posuzována společně s ostatními společně posuzovanými osobami a výše mimořádné okamžité pomoci se stanoví s přihlédnutím k příjmům a majetkových poměrům všech těchto osob. Maximální možná výše dávky je však dána částkou patnáctinásobku životního minima jednotlivce, což činí 51 150,- Kč.

Mimořádná okamžitá pomoc na úhradu nezbytného jednorázového výdaje

Nárok na tuto mimořádnou okamžitou pomoc má osoba, jenž nemá s ohledem na své příjmy a celkové sociální a majetkové poměry dostatečné prostředky na úhradu nezbytného jednorázového výdaje. Zde se za nezbytný jednorázový výdaj považuje především zaplacení správního poplatku při prokázání ztráty osobních dokladů, vystavení dokladů nezbytných k přijetí do zaměstnání, k vydání duplikátu rodného listu, dále pak úhrada jízdného, pokud došlo u osoby ke ztrátě peněžních prostředků, a rovněž tato dávka může sloužit pro případ nezbytné potřeby k úhradě nákladů spojených s noclehem této osoby.

Zde se osoba posuzuje vždy samostatně, bez případných společně posuzovaných osob a výše této mimořádné okamžité pomoci se stanovuje až do výše jednorázového výdaje.

Mimořádná okamžitá pomoc na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby

Nárok na uvedenou mimořádnou okamžitou pomoc má osoba, jenž nemá vzhledem ke svým příjmům a celkovým majetkovým a sociálním poměrům dostačující prostředky na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby. Jde o takové situace, kdy se v domácnosti porouchá nebo zcela chybí předmět, který je svou funkcí nezbytný k zajištění základních životních potřeb členů této domácnosti. Jedná se o zařízení typu pračka, lednička apod. U žádosti o takovouto dávku posuzuje orgán pomoci v hmotné nouzi, jestli předmět, na jehož pořízení či opravu žádá osoba poskytnutí mimořádné okamžité pomoci, splňuje podmínku předmětu dlouhodobé potřeby a nejedná se např. o spotřební materiál či věc sloužící ke krátkodobému účelu.

V těchto případech se osoba posuzuje dohromady s ostatními společnými osobami a výše mimořádné okamžité pomoci může být stanovena až do výše plných nákladů spojených s pořízením, nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby. Je zde však zákonné omezení, kdy součet všech poskytnutých dávek k tomuto účelu nesmí přesáhnout desetinásobek životního minima jednotlivce, tedy 34 100,- Kč v průběhu jednoho kalendářního roku.

Mimořádná okamžitá pomoc k úhradě nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí

V tomto případě se osoba považuje za osobu v hmotné nouzi, pokud s ohledem na své příjmy a sociální a majetkové poměry nemá dostatečné prostředky na úhradu odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním či zájmovou činností nezaopatřeného dítěte. Jedná se především o situace, kdy nemá rodina dostatečné prostředky k úhradě školních pomůcek, nákladů spojených s účastí dítěte při sportovní činnosti, v jazykových kursech, na lyžařském kursu, na škole v přírodě apod. Nově však zákon umožňuje orgánu pomoci v hmotné nouzi zohlednit situaci osoby, kdy nemá dostatečné prostředky k úhradě nákladů souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí. Do okruhu činností v souvislosti s touto ochranou dětí patří hlavně odborná poradenská pomoc poskytovaná poradenskými zařízeními jako je manželská či rodinná poradna, dětský psycholog, středisko výchovné péče, mediátor či pedagogicko-psychologická poradna. V těchto případech má orgán pomoci v hmotné nouzi právo žádat potřebné informace a stanoviska orgánu sociálně právní ochrany dětí, konzultovat s ním opodstatněnost jednotlivých žádostí a případnou odůvodněnost poskytnutí dávky.

Osoba se v této situaci posuzuje spolu s ostatními společně posuzovanými osobami a mimořádná okamžitá pomoc může být poskytnuta do výše skutečných nákladů. I zde však platí, že součet všech těchto dávek poskytnutých k tomuto účelu nesmí přesáhnout desetinásobek životního minima jednotlivce, tedy 34 100,- Kč.

Mimořádná okamžitá pomoc z důvodu ohrožení osoby sociálním vyloučením

Nárok na tuto dávku vzniká osobě, která v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků, není schopna svoji situaci úspěšně řešit a stává se ohroženou sociálním vyloučením. Jedná se především o situace, kdy je osoba propuštěná z výkonu trestu odnětí svobody nebo z výkonu vazby, po skončení léčby chorobných závislostí, dále pak se to týká osob propuštěných ze zdravotnického zařízení, psychiatrické léčebny nebo ze školského zařízení určeného k výkonu ústavní či ochranné výchovy po dovršení zletilosti. Rovněž se to týká osob z pěstounské péče po dosažení zletilosti, osob propuštěných z léčebného zařízení pro chorobné závislosti a také je tato dávka určena pro jedince, kteří nemají uspokojivě naplněny životně důležité potřeby s ohledem na to, že jsou osobami bez přístřeší, případně jejich práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiných osob.

Pro uvedený účel se osoba posuzuje samostatně, bez případných společně posuzovaných osob. Výše této mimořádné okamžité pomoci se stanoví s ohledem na okamžité nezbytné potřeby žadatele a s přihlédnutím k částce finančních prostředků, které obdrží osoba při propuštění z daného zařízení. Dávku mimořádné okamžité pomoci lze poskytnout jednorázově až do výše 1 000,- Kč. Součet poskytnutých částek v jednom kalendářním roce ovšem nesmí překročit čtyřnásobek životního minima jednotlivce, tedy 13 640,- Kč. (Beck, 2012)

Dávky mimořádné okamžité pomoci již svým označením, ale hlavně svoji podstatou pokrývají situace, které jsou nějakým způsobem ojedinělé, mimořádné a nestandardní. Slouží k zajištění osob, které se ocitly ve specifickém stavu, jenž nespadá do rozsahu běžně poskytovaných dávek tohoto systému – příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení. Tyto osoby svůj výjimečný stav nedokáží vyřešit bez cizího přispění a proto se zde uplatňují zákonné možnosti pomoci. Systém dávek hmotné nouze zná převážně finanční pomoc, která je v těchto případech stěžejní.

Mimořádná okamžitá pomoc je rovněž specifická tím, že je zde velký prostor pro správné uvážení a individuální posouzení konkrétní situace. Je to nejširěji, nikoliv však nejплоšněji užitelná dávka, která může postihnout nejrůznější situace.

Účel dávek není taxativně vymezen, což dává velký prostor pro jejich konkrétní užití.

3.3. Veřejná služba

„Institut veřejné služby byl do systému pomoci v hmotné nouzi včleněn s účinností od 1. ledna 2009 jako jedna z možností směřující k zachování pracovních schopností a dovedností osob, které dlouhodobě setrvávají v hmotné nouzi. Cílem bylo podpořit vlastní aktivitu osob v hmotné nouzi při řešení své momentální životní situace.“ (Beck, 2012:149)

Zřízení veřejné služby spadalo do kompetencí obcí a ty s jejím vytvořením zpravidla začínaly v polovině roku 2009. Naplnění její podstaty a sama realizace v praxi bezprostředně souvisela s opatřením zákona o pomoci v hmotné nouzi, který od července 2009 umožňoval uplatňovat jak motivační, tak i sankční opatření ke zvýšení aktivit u osob, které pobíraly dávky hmotné nouze, konkrétně příspěvek na živobytí déle jak šest měsíců. Jestliže tato osoba vykonávala veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin měsíčně, nedocházelo u ní k poklesu částky živobytí na existenční minimum. V případě, že tato osoba vykonala 30 a více hodin ve veřejné službě měsíčně, byla jí částka živobytí naopak navýšena a to o polovinu rozdílu mezi jejím životním a existenčním minimem. (To u jednotlivce činilo částku 553,- Kč.)

Praxe následně ukázala, že organizací veřejné služby se zlepšují vztahy mezi příjemci dávek hmotné nouze a ostatními občany. Osoby v hmotné nouzi bývají často ohroženy sociálním vyloučením a setkávají se s předsudky ve svém okolí. Výkon veřejné služby spojený s prací pro obec, kdy i okolí vnímá jejich aktivní přístup, je dokázalo prezentovat jako příčinnivé a pracující osoby, které jsou ochotné a schopné se zapojit do pracovního procesu. Veřejná služba se tak stala přínosem jak pro obce, tak pro občany. (Beck, 2012)

Vnímání osob vykonávající veřejnou službu tedy plně odpovídalo původnímu záměru Ministerstva práce a sociálních věcí, které ve veřejné službě vidělo i její sociální rozměr. Chtělo tím podporovat sociální začleňování osob zpět do společnosti a také participaci těchto osob na životu obce. Rovněž realizace veřejné služby měla upevňovat dobré vztahy mezi osobami v hmotné nouzi a běžnými občany. V neposlední řadě také mělo dojít ke zlepšení finanční situace osob konajících veřejnou službu a tím k prezentaci základního motivačního principu pomoci v hmotné nouzi, kdy ten kdo pracuje, se musí mít lépe než ti, kteří se pracovat nesnaží. (Ministerstvo práce a sociálních věcí: Osoby v hmotné nouzi a veřejná služba, informační leták, červenec 2012)

Náplň veřejné služby konané pro obce byla směřována k zajištění pomoci v záležitostech, jenž jsou realizovány ve prospěch této obce a jejich občanů. Aktivity byly zaměřeny především ke zlepšení

životného prostředí, udržování čistoty ulic a ostatních veřejných prostranství, pomoc v oblasti sociální péče a kulturní pomoci. (Příb, 2011)

Na základě zkušeností s výsledky veřejné služby bylo přikročeno od 1.1.2012 k novelizaci platné právní úpravy ústící v podstatné změny v této oblasti. Vzhledem ke stávajícím dobrým zkušenostem s vlivem organizování veřejné služby na aktivizaci osob hmotné nouzi, nezanedbatelným výsledkům z této činnosti a také jejímu příznivému dopadu projevujícím se ve zvýšení šancí k uplatnění na trhu práce, byl zásadně rozšířen okruh osob, kterým je možné nabídnout výkon veřejné služby. Toto rozšíření zahrnuje mimo osob v hmotné nouzi i podstatnou část uchazečů o zaměstnání vedených Úřadem práce ČR. Nově se totiž veřejná služba stala „povinností“ pro všechny uchazeče, kteří jsou vedeni v evidenci uchazečů o zaměstnání nepřetržitě déle než 2 měsíce. Současně také došlo k podstatnému zvýšení jejího rozsahu, a to až na dvacet hodin týdně. V případě, že by uchazeč o zaměstnání bez vážného důvodu nabídku vykonávat veřejnou službu odmítl, může být vyřazen z evidence úřadu práce. (Beck, 2012)

„Vzhledem k tomu, že byl rozšířen okruh osob, kterým je možné nabídnout výkon veřejné služby, bylo s cílem zajistit rovnost mezi osobami v hmotné nouzi a osobami, které se v hmotné nouzi nenacházejí, vypuštěno hodnocení zvýšení příjmů vlastní prací při určování částky živobytí a posuzování nároku na příspěvek na živobytí.“ (Beck, 2012:150)

V souvislosti se sjednocením agendy nepojistných sociálních dávek pod Úřad práce ČR byla přenesena i organizace výkonu veřejné služby na jednotlivé krajské pobočky Úřadu práce ČR.

Cíle nového pojetí veřejné služby:

- obnovení pracovních návyků dlouhodobě nezaměstnaných, kdy se veřejná služba stává součástí nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti,
- zvýšení motivace k uplatnění na trhu práce a odklon od společensky nepřijatelného způsobu života,
- vliv na omezení fenoménu nelegální práce,
- využití potenciálu dlouhodobě nezaměstnaných k veřejné prospěšnosti,
- rozšíření veřejné služby na celé území ČR,
- zvýšení efektivity politiky zaměstnanosti a provázanosti jejich nástrojů se sociálními systémy.

(Machotka, 2012)

Náplň veřejné služby a její využití zůstalo fakticky stejné. Jedná se zejména o úklid veřejných ploch a komunikací, péče o životní prostředí, dále pak činnost v oblasti školství, zdravotnictví, kultury a v oblasti sociální, práce pro charitativní organizace, ale také práce s mládeží, humanitární akce či práce ve sféře požární ochrany. (Machotka, 2012)

Na základě řady diskusí a negativních ohlasů, ale především z podnětu podaného společně s dalšími návrhy dne 6.1.2012 skupinou poslanců ČSSD a KSČM Ústavní soud v listopadu 2012 v této věci rozhodl následovně: „Nálezem ze dne 27. listopadu 2012 sp. zn. Pl. ÚS 1/12 zrušil Ústavní soud povinnost osob, jež jsou vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání po dobu delší než dva měsíce, vykonávat bez nároku na odměnu tzv. veřejnou službu.“

<http://www.usoud.cz/clanek/7449>

Ústavní soud dospěl k závěru, že veřejná služba je v rozporu s celou řadou ustanovení Listiny základních práv a svobod. Jedná se o porušení čl. 26 odst. 3 Listiny, tedy právo na přiměřené hmotné zajištění občanů, kteří bez své viny nemohou získávat prostředky pro své životní potřeby prací, jelikož rozsah veřejné služby po dobu až 20 hodin týdně již po uplynutí dvou měsíců, kdy je uchazeč v evidenci úřadu práce, nepředstavuje vhodný a přiměřený prostředek k dosažení tvrzených cílů, kterými měla být prevence sociálního vyloučení a udržení si pracovních návyků těchto osob. Ústavní soud dále pak konstatoval, že povinnost uchazečů o zaměstnání přijmout nabídku tzv. veřejné služby a vykonávat ji, je v rozporu se zákazem nucené práce podle čl. 9 odst. 1 Listiny, rovněž tak se zákazem nucené a povinné práce podle čl. 4 odst. 2. Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod. Veřejná služba je dle nálezů Ústavního soudu rovněž v rozporu s právem zaměstnance na spravedlivou odměnu za práci podle čl. 28 Listiny.

<http://www.usoud.cz/clanek/7449>

Vzhledem k výše uvedeným odůvodněním protiústavnosti tohoto ustanovení o veřejné službě, jenž bylo nálezem sp. zn. Pl. ÚS 1/12 zrušeno, dochází bezprostředně i k ukončení jejího realizování v praxi. Rovněž osoby, které byly případně z tohoto důvodu vyřazeny z evidence uchazečů o zaměstnání, jsou na vlastní žádost opětovně ke stejnému datu (k datu vyřazení) zpět zaevidované.

Z reakce Ministerstva práce a sociálních věcí a jím zveřejněných údajů vyplynulo, že z 60 876 účastníků projektu veřejné služby bylo 97 procent bez práce déle než rok. Z toho zhruba 10 000 z nich bylo bez práce déle než pět let, téměř 20 000 osob bylo bez místa přes tři roky, asi 17 300 lidí bylo v evidenci úřadu práce déle jak dva roky a pouze cca 11 500 osob bylo bez práce jeden rok. Osob konajících veřejnou službu bezprostředně po uplynutí zákonem stanovené hranice dvou měsíců bylo tudíž minimum. Na veřejnou službu odmítlo nastoupit

asi 4 000 lidí a naopak dobrovolně, bez aktivního oslovení úřadem práce se na veřejnou službu přihlásilo 1 723 osob. Dále pak se uvádí, že zhruba 3 254 osob díky veřejné službě našlo nové pracovní místo. I vzhledem k těmto údajům bude Ministerstvo práce a sociálních věcí předkládat návrh, jenž bude upravovat zákon tak, aby nebyl v rozporu s ústavním pořádkem a přitom umožnil veřejnou službu využívat i v budoucnu.

(<http://www.mpsv.cz/cs/14207>)

Veřejná služba byla zavedena až po dvou letech fungování dávkového systému hmotné nouze. Měla být motivačním faktorem k alespoň nějaké činnosti u osob dlouhodobě pobírající tyto dávky. Její zavedení přineslo velké rozpětí ve výši poskytovaných dávek, což bylo samo o sobě pro tyto osoby tou hlavní pohnutkou pro její konání. Tato činnost byla na bázi dobrovolnosti, kdy osoby za výkon veřejné služby byly pozitivně hodnoceny zvýšením příspěvku na živobytí a tudíž měly samy zájem a vůli veřejnou službu konat. Byl zde přímý pozitivní efekt finančního rázu za její výkon, což pro ně bylo tím hlavním a nejpodstatnějším.

Systém tímto způsobem fungoval s dobrými výsledky až do účinnosti novely zákona o pomoci v hmotné nouzi. Ta ruší pozitivní bonifikaci této činnosti u osob pobírajících dávky hmotné nouze, ruší dobrovolnost a zavádí tento institut jako povinnost, významně se zvyšuje počet hodin konaných v každém měsíci a také se rozšiřuje okruh osob, na které se tato povinnost vztahuje. Toto pojetí mnohem více odpovídá represivnímu modelu jeho realizace než předešlému motivačnímu a tudíž je přijímán velice negativně. Výhrady a nesouhlas s tímto způsobem fungování veřejné služby následně vede k jejímu úplnému zrušení.

4. PRAKTICKÁ ČÁST

Hlavními cíli výzkumné činnosti je zjistit, zda změny související se sociální reformou a především novelou zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, jsou pro osoby v tomto systému přínosnější, usnadňují jeho realizaci a naplňování. Rovněž se zde pokusím zjistit, zda jsou tyto změny více motivační, zamezují více zneužívání dávek a směřují od plošného poskytování dávek k jejich individualizování a konkretizování postupů a posuzování jednotlivých situací.

4.1. Metodologie

V praktické části své diplomové práce se pokusím najít odpovědi na položené výzkumné otázky: „Klade změna systému dávek hmotné nouze větší požadavky a nároky na příjemce dávek pro jejich poskytnutí?“ „Motivuje změna systému dávek hmotné nouze více příjemce těchto dávek k větší snaze řešit svoji situaci?“ „Vede změna systému dávek hmotné nouze k větší adresnosti těchto dávek a větší kontrole jejich vyplácení?“

Pro tento účel jsem se rozhodla využít kvalitativní výzkum, a to konkrétně rozbor kazuistických případů. Uvedená metoda poskytuje možnost porozumět specifickým sociálním situacím a citlivým vztahům, které s sebou problematika hmotné nouze přináší.

Jde o zachycení celistvosti vztahů a vystihnutí složitosti daného případů. (Hendl, 1999)

Prostřednictvím kazuistik se následně budu snažit ukázat, jak se konkrétní změny projeví v praxi, jak jsou využívány a jaký mají přínos.

Charakteristika kvalitativního výzkumu

Vzhledem ke stanovenému cíli budu využívat tyto výzkumné techniky. Jedná se především o zkoumání dokumentů, jejich analýzu a také případové studie.

Zkoumání dokumentů je metodou, která umožňuje přístup k takovým materiálům, ke kterým bychom se běžně jen těžko dostali a které slouží pro úzký účel v dané oblasti. Tato metoda výzkumu má tu výhodu, že eliminuje chyby, jenž mohou vzniknout při rozhovoru, kde může dojít k jistému zkreslení informací interpretací dané situací osobou, se kterou je rozhovor veden.

V procesu zpracování dokumentů nastává několik fází. Nejdříve definujeme výzkumnou otázku. Pak si vymezíme, co je dokument a zajišťujeme si všechny důležité dokumenty. Ty následně kriticky posuzujeme, abychom z tohoto zkoumání v konečné fázi mohli vyvodit konkrétní

interpretaci zjištěných údajů, a to se zaměřením na hledání odpovědí našich výzkumných otázek. (Hendl, 2005)

Analýzu dokumentů lze definovat jako zajištění poznatků a dat vztahujících se přímo k vymezenému problému a jejich následný rozbor.

Dokumenty se rozumí data, jenž vznikla v minulosti a byla pořízena původně pro jiný účel než je aktuální výzkum a rovněž nebyla pořízena stávajícím výzkumníkem.

Případová studie je orientována na podrobný popis a následnou analýzu několika málo případů, kdy se zjišťují charakteristiky daného případu či několika porovnávaných případů. (Hendl, 2005)

Uvedená studie má za cíl zachytit případ v jeho celistvosti, se všemi vazbami i jeho případnou složitou strukturou. Ačkoliv se zkoumá relativně nízký počet případů, kdy by se mohlo zdát, že takto malý počet vzorků nemůže vyústit v obecnou pravdu, je u tohoto druhu výzkumu užít předpoklad, že porozumění jednomu případu vede k pochopení obdobných případů.

Ve výzkumu budu užívat typ případové studie, který se nazývá „osobní případová studie.“ (Hendl, 2005)

Tímto způsobem budou analyzovány 3 případy, které splňují shodné kritérium výběru. Společným rysem je využívání systému hmotné nouze před novelou zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ale také po ní, aby bylo možno prostudovat výsledky zavedených změn do praxe.

Vycházet budu ze spisové dokumentace vedené Úřadem práce ČR, Krajskou pobočkou Brno-město, referátem nepojistných dávek, ke které mám vzhledem ke své praxi na tomto úřadě přístup. Jako sociální pracovnice v oblasti hmotné nouze, jenž je na pobočce uvedeného orgánu pomoci v hmotné nouzi zaměstnaná, jsem po předešlé dohodě a schválení mé žádosti o využití dostupných materiálů pro diplomovou práci, měla možnost tuto dokumentaci podrobně prostudovat. Výsledky daného studia materiálů jsem zde využila a porovнала se změnami, které přinesla novela zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Obsah spisů je důvěrný a údaje v nich uvedené jsou chráněny právními i etickými normami. Rovněž jako úředník jsem vázána mlčenlivostí a také osobní údaje klientů jsou chráněny zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Jména a veškeré osobní údaje v použitých kazuistikách jsou tudíž pozměněny, aby nebylo možno tyto osoby identifikovat.

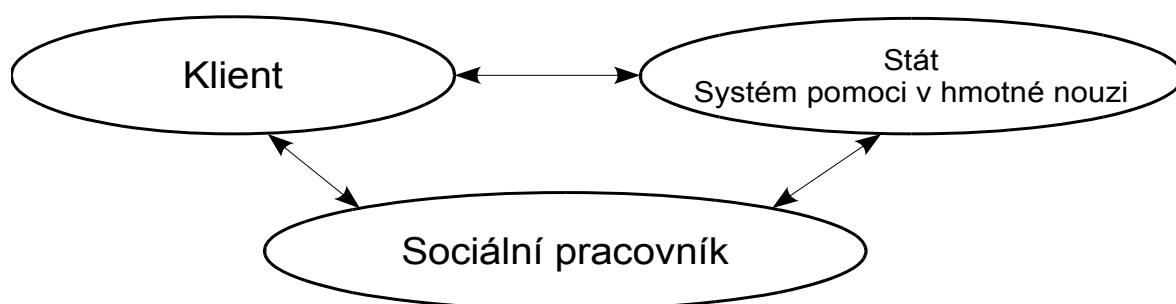
Novela zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, která nabyla účinnosti 1.1.2012 s sebou mimo řady jiných změn přinesla i přesun celé agendy z pověřených obcí na Úřad práce ČR. Hmotná nouze byla do konce roku 2011 vykonávána pověřenými obecními úřady v přenesené působnosti, které tuto agendu k uvedenému datu předaly

Úřadu práce ČR, jenž nově veškerou činnost související s hmotnou nouzí vykonává. Vzhledem k tomu, že tato skutečnost se dále promítne do všech níže uvedených případových studií, tak považuji za vhodné tuto podstatnou změnu zde na úvod ozřejmit.

4.2. Konceptualizace

U konceptuální struktury jsem se rozhodla pro větší názornost zvolit grafické schéma namísto pouhé slovní formy. Předností konceptualizace je zaznamenání zásadních vlastností případové studie s jejich očekávanými vztahy, jenž z výzkumu budou vyplývat. (Hendl, 1999)

Nyní se pokusím znázornit grafickou formu konceptuální struktury.

Stručný komentář

1. Vztah klienta a sociálního pracovníka

Mezi klientem a sociálním pracovníkem vzniká vzájemný vztah, který se vyznačuje interakcí a oboplnou pružnou odezvou flexibilně reagující na aktuální stav a neustálý vývoj situace. Po detekování problému, ať již na žádost klienta, nebo z iniciativy sociálního pracovníka je vznesen požadavek na službu, nějaký druh pomoci směřující ke zlepšení stávajícího stavu klienta. Sociální pracovník se mu v této souvislosti snaží navrhnout nějaké alternativy vedoucí k řešení daného problému, nabízí mu služby s tím související, sociální poradenství, ale také se ho snaží aktivně zapojit a motivovat k vlastním snahám a k realizaci konkrétních kroků vedoucích ke vyřešení jeho problému. Sociální pracovník nemůže jednat a rozhodovat za klienta, ale měl by být schopen

nabídnut takové možnosti, které je klient ochoten přijmout a sám se na nich podílet. Záměrem je zlepšit, případně zcela vyřešit nepříznivou sociální situaci klienta.

2. Vztah sociálního pracovníka a státu

Sociální pracovník je konkrétní osobou, která svou činností prakticky realizuje stávající koncepci sociální politiky pro danou oblast. Je ve své podstatě výkonným článkem celého systému pomoci osobám v hmotné nouzi.

Zatímco stát je sociálním pracovníkům oporou jak po stránce legislativní, metodické, konzultační, ale i materiální a informační, tak sociální pracovník do vzájemného vztahu přináší konkrétní poznatky z praxe, dává podklady pro následná vyhodnocení, informuje o aktuálních změnách, nových jevech či problémech v oblasti, ve které působí, a také poskytuje zpětnou vazbu z aplikované koncepce.

3. Vztah klienta a státu

Stát, prostřednictvím svého sociálního systému, nabízí jistou síť pokrývající jednotlivé sociální situace a stanovuje, za jakých podmínek osoby mohou nabídnuté možnosti využívat. Za splnění těchto podmínek klient využívá nabídku služeb, jež stát poskytuje, aby překonal svou nepříznivou sociální situaci. Tento systém funguje na principu solidarity a participace, kdy se obecně očekává, že klient bude služby užívat pouze po nezbytně nutnou dobu a následně se naopak bude podílet na přispívání do společných „fondů“ - rozpočtů sloužících k zajištění funkčnosti tohoto systému. Základem je vzájemná potřebnost, kdy stát tyto lidi v daných situacích podporuje, aby poté oni naopak svou činností zajišťovali prostředky k pokračování tohoto zřízení poskytující pomoc dalším potřebným osobám. Obapolným cílem je zde vytváření hodnot a zapojení osoby do „výrobního“ procesu, který bude přinášet užitek primárně jak jednotlivci, tak sekundárně i státu a celé společnosti.

4.3. Kazuistiky

Klient č. 1

Osobní údaje

Jméno: Martina T.

Rok narození: 1968

Bydliště: Brno

Dne 30.9. 2010 bylo ÚMČ Brno-střed, odbor sociální a zdravotní jako věcně a místně příslušnému úřadu doručeno potvrzení o hospitalizaci paní Martiny v Psychiatrické léčebně Brno-Černovice. Jelikož k uvedenému potvrzení nebyla přiložena žádná žádost o dávku hmotné nouze, či vyplněné tiskopisy, kontaktovala telefonicky pracovnice ÚMČ Brno-střed příslušnou sociální pracovníci psychiatrické léčebny, aby zjistila situaci této pacientky. Z komunikace vyplynulo, že uvedená je v tomto zařízení hospitalizována od 26.9.2010, nepracuje, nemá žádný příjem a rovněž nemá prostředky k úhradě regulačních poplatků za pobyt v tomto zařízení. Bylo dohodnuto, že sociální pracovnice léčebny zajistí doplnění nezbytných dokladů a vyplnění příslušných tiskopisů, neboť pacientka není ve stavu, aby se mohla osobně dostavit na úřad tyto úkony učinit.

Dne 6.10.2010 byly ÚMČ Brno-střed doručeny vyplněné tiskopisy paní Martiny společně s žádostí o dávku hmotné nouze, příspěvek na živobytí. Z těchto informací vyplynulo, že uvedená je rozvedená, trvalé bydliště má na ohlašovně trvalého pobytu, nepracuje, je v evidenci uchazečů o zaměstnání od 16.6. 2010 a dle jejího prohlášení nemá žádný příjem. Do doby hospitalizace ji podporoval bývalý přítel, se kterým se však již dříve rozešla. Dále v čestném prohlášení uvedla, že bývá většinou (opakovaně) hospitalizována v léčebně, kdy období mezi hospitalizacemi tráví u známých, kamarádky z bývalého zaměstnání či u svého bývalého přítele. Rovněž uvedla, že nemá žádný majetek ani rodinu, která by ji mohla pomoci a finančně zabezpečit.

Na základě žádosti Martiny T. a údajů uvedených v tiskopisech, a ověřených úřadem z moci úřední (ověření evidence na ÚP, ověření případného pobírání příjmů atd.), bylo dne 11.10.2010 vystaveno oznámení o přiznání dávky hmotné nouze, příspěvku na živobytí, a to od října 2010 ve výši 2905,- Kč. Dávka mohla být v souladu se zákonem o pomoci v hmotné nouzi poskytnuta nejdříve od 1. dne v měsíci, kdy byla žádost doručena příslušnému úřadu, což u paní Martiny nastalo až 6.10. nikoliv 30.9., kdy bylo doručeno pouze potvrzení o hospitalizaci. Rovněž výše dávky byla

poskytnuta bez započítaného hodnocení vlastní aktivity hledat si zaměstnání, tudíž bez 20ti % navýšení rozdílů mezi částkou existenčního a životního minima.

Dne 14.10.2010 se dostavila paní Martina, aby si osobně převzala oznámení o dávce hmotné nouze a potvrzení pro zdravotnická zařízení, které ji oprostí od povinnosti platit regulační poplatky za pobyt v těchto zařízeních. Téhož dne si prostřednictvím pokladny vyzvedla v hotovosti přiznanou dávku. Klientka současně uvedla, že již v psychiatrické léčebně není a že tuto hospitalizaci včera ukončila na vlastní žádost. O řešení své situace neměla však představu, tak jí bylo pracovníci vysvětleno, jaké má možnosti ubytování ve městě Brně a jakou pomoc jí mohou poskytnout sociální kurátoři, kam byla nasměrována. Tuto pomoc ovšem odmítla s odůvodněním, že si poradí sama a obrátí se na známé.

Dne 5.11.2010 bylo ÚMČ Brno-střed doručeno potvrzení, že paní Martina je od 22.10. opět hospitalizována v psychiatrické léčebně. Jelikož se situace nezměnila, byla stále v evidenci ÚP, příjem neměla a vlastní aktivní snahu hledat si zaměstnání neprojevovala, byla jí poskytnuta v měsíci listopadu dávka ve stejné výši. Tentokrát na její žádost jí však byla zaslána poštou přímo do léčebny. Tam jí bylo současně zasláno oznámení o změně způsobu výplaty a také potvrzení pro zdravotnické zařízení k oprostění z platby regulačních poplatků.

Dne 13.12. bylo zasláno ÚMČ Brno-střed potvrzení o hospitalizaci, ze kterého vyplývalo další přerušování léčby, neboť nově byla paní Martina hospitalizována od 29.11. 2010 a nyní ve Fakultní nemocnici Brno. Situace ohledně nároku na dávku a její výše byla nezměněna, tudíž dávka ve výši 2905,- Kč na měsíc prosinec byla paní Martině zaslána do Fakultní nemocnice.

Dne 27.1.2011 bylo sociální pracovníci ÚMČ telefonicky zjištěno ve fakultní nemocnici, že uvedená zde již od 29.12.2010 není hospitalizována, neboť ukončila léčbu na vlastní žádost.

Dne 28.1.2011 byla klientka vyzvána, aby neprodleně uvedla nové skutečnosti, jenž jsou rozhodující pro posouzení její situace a stanovení nároku na dávku, a doložila nezbytné doklady týkající se zejména místa a způsobu jejího bydlení. Také byla poučena, že nesplnila svoji oznamovací povinnost, hlásit do 8 dnů jakékoliv změny, které mají vliv na dávku, a byla upozorněna na možné následky nesplnění této povinnosti, jakými je i odejmutí dávky.

Součástí této výzvy bylo rovněž obsáhlé sociální poradenství, kam se může obrátit v případě potřeby zajištění bydlení či alespoň noclehu nebo jiné základní péče, jako je strava a hygiena.

Martina T. výzvu převzala na své doručovací adrese, kterou byl Magistrát města Brna, oddělení sociální prevence a pomoci („tzv. kurátoři). Na výzvu ovšem ve stanové lhůtě nereagovala a nesplnila povinnosti, které jí byly ve výzvě rovněž stanoveny. Dne 10.2.2011 bylo vystaveno oznámení o zahájení řízení z moci úřední ve věci odejmutí příspěvku na živobytí. Po uplynutí

zákonné lhůty, kdy doručení proběhlo dle správního řádu fikcí, neboť klientka si písemnost nepřevzala, bylo dne 15.3. 2011 rozhodnuto o odejmutí příspěvku na živobytí od 1.1.2011.

Mezi tím ovšem 7.3.2011 bylo ÚMČ Brno-střed doručeno potvrzení o další hospitalizaci této osoby, a to od 18.2.2011 v psychiatrické léčebně. Tato skutečnost již neměla vliv na probíhající řízení o odejmutí dávky. Vedla ovšem k podání nové žádosti o příspěvek na živobytí. Na základě komunikace pracovníků ÚMČ a psychiatrické léčebny byla žádost se souvisejícími doklady a tiskopisy doručena orgánu pomoci v hmotné nouzi dne 10.3. Z dokladů vyplynulo, že uvedená bude od 15.3. pokračovat v léčbě v Psychiatrické léčebně Bílá Voda u Javorníka, a tudíž budou již veškeré další náležitosti projednávány s tímto zařízením.

Tam však nenastoupila a 14.3. se nechala propustit z PL Černovice na vlastní žádost. Dne 22.3.2011 byla opět přijata zpět do toho samého zařízení a bylo jí současně vystaveno potvrzení, že její stav odpovídá pracovní neschopnosti.

Na základě předložených dokladů a ověřených skutečností bylo dne 30.3.2012 vystaveno oznámení o přiznání dávky hmotné nouze, příspěvku na živobytí na měsíc březen ve výši 2905,- Kč. Výše částky odpovídala skutečnosti, že jí i přes potvrzení o zdravotním stavu odpovídajícímu pracovní neschopnosti byly posuzovány, respektive nehodnoceny vlastní aktivity hledat si zaměstnání a tudíž bez 20% navýšení rozdílů mezi částkou existenčního a životního minima. Uvedené potvrzení bylo platné až od 14.3. a tudíž nepokrývalo celý kalendářní měsíc.

V měsíci dubnu hospitalizace trvala celý měsíc a také zdravotní stav odpovídal pracovní neschopnosti, tudíž příspěvek na živobytí byl zvýšen a poskytnut v plně výši životního minima jednotlivce, tedy v částce 3126,- Kč. V tomto případě již nedochází k hodnocení vlastních aktivit.

Paní Martina byla dne 8.5. 2011 propuštěna z psychiatrické léčebny, aby byla 13.5. přijata zpět a 24.5. přeložena do jiného zařízení. Na základě žádosti klientky byly dávky hmotné nouze zasílány poštou na adresu zařízení, ve kterém se aktuálně nacházela. Tato situace trvala až do 14.7., kdy zařízení sama opustila a dále nikoho nekontaktovala.

Dne 26.7. 2011 jí byla ÚMČ Brno-střed zaslána výzva, aby se dostavila k projednání své sociální situace týkající se dávky hmotné nouze a doplnila a doložila nezbytné údaje. Uvedenou výzvu převzala, avšak ve stanovené lhůtě úřad žádným způsobem nekontaktovala, ani žádné doklady nepředložila. Bylo jí tudíž doručeno oznámení o zahájení řízení ve věci odejmutí dávky a následně jí byla dávka od 1.7. 2011 odňata.

Dne 18.8. 2011 byla ÚMČ Brno-střed doručena žádost paní Martiny T. o příspěvek na živobytí. Součástí souvisejících dokladů bylo i potvrzení o hospitalizaci v psychiatrické léčebně od 24.7. a potvrzení o zdravotním stavu odpovídajícím pracovní neschopnosti. Na základě těchto skutečností

došlo k přiznání příspěvku na živobytí a to ve výši životního minima jednotlivce, které činilo 3126,- Kč. S ohledem na stav klientky odpovídající pracovní neschopnosti nebylo třeba prokazovat vlastní aktivitu hledat si zaměstnání. V tomto případě se nehodnotí.

Následující měsíce byl příspěvek na živobytí poskytován ve stejné výši a opakovaně, protože situace paní Martiny se nezměnila. V měsíci listopadu 2011 došlo sice k přerušení hospitalizace na jeden den, ale orgán pomoci v hmotné nouzi tuto skutečnost neshledal jako důvodnou, aby došlo ke změně výše dávky či jejímu odejmutí.

V měsíci prosinci 2011 došlo k přeložení klientky do jiného psychiatrického zařízení, kde rovněž na několik dní přerušila léčbu, ale následně v ní pokračovala několik následujících měsíců.

Od ledna 2012 nabyla účinnosti novela zákona o pomoci v hmotné nouzi, čímž jednak dochází ke změně orgánu pomoci v hmotné nouzi, ale především ke změně posuzování situace paní Martiny T.

Ustanovení § 24 odst. 1 písm. e) zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, stanoví, že částka živobytí osoby činí u osoby, které je poskytována zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení po celý kalendářní měsíc, částku existenčního minima a nenáleží jí zvýšení částky živobytí z důvodu hodnocení možnosti využití majetku a z důvodu hodnocení možnosti uplatnění nároků a pohledávek.

Z uvedeného důvodu bylo zahájeno řízení o změně výše dávky. Dne 25.1.2012 bylo rozhodnuto o snížení příspěvku na živobytí od měsíce ledna 2012 na částku 2200,- Kč, tedy na existenční minimum. (Se změnami týkajícími se hmotné nouze souvisí i změna výše životního a existenčního minima účinná od ledna 2012, kdy dochází k valorizaci existenčního minima z částky 2020,- Kč právě na částku 2200,- Kč.)

V měsíci lednu, únoru a březnu 2012 byla situace u paní Martiny beze změny a tudíž jí byl opakovaně poskytnut příspěvek na živobytí ve výši 2200,- Kč, který jí byl zasílán na adresu léčebného zařízení.

Následně v měsíci dubnu se dostavila osobně na Úřad práce ČR – orgán pomoci v hmotné nouzi, kdy uvedla a potvrzením doložila, že 26.3. 2012 ukončila hospitalizaci v psychiatrickém zařízení a od uvedeného data má rovněž zajištěné ubytování terapeutickém centru A kluby ČR. Zde hradí měsíčně částku 3 200,- Kč. Paní Martina doložila smlouvu o ubytování, které měla zajištěné na 10 měsíců. Rovněž předložila doklad prokazující první úhradu ubytování na měsíc dopředu.

S klientkou byla sepsána žádost o doplatek na bydlení, který jí vzhledem k okolnostem (zajištěnost bydlení, jeho sociální charakter a dlouhodobost možnosti ubytování) byl bez odkladu přiznán. Doplatek na bydlení byl přiznán dle § 33 odst. 5 zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi,

ve znění pozdějších předpisů, tedy situace byla vyhodnocena jako případ hodný zvláštního zřetele. Výše doplatku byla 3 200,- Kč, tedy plná výše skutečných nákladů.

Od měsíce dubna došlo u klientky rovněž ke zvýšení příspěvku na živobytí, neboť již nebyla hospitalizována ve zdravotnickém zařízení. Částka byla navýšena z existenčního minima tj. 2 200,- Kč na životní minimum, tedy na 3 410,- Kč. (Životním minimum bylo rovněž k 1.1.2012 valorizováno, kdy nově činí částka jednotlivce 3 410,- Kč.) Již se ale nezkoumá a také nehodnotí vlastní aktivní snaha příjemce hledat si zaměstnání, tudíž byl příspěvek na živobytí poskytnut v plné výši bez ohledu na tyto aktivity klientky.

Příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení byl poskytován na základě předkládaných dokladů o úhradě nákladů na bydlení měsíčně ve stejné výši a to až do měsíce října 2012. Dne 20.10.2012 paní Martina ukončila ubytování v terapeutickém centru.

Ukončení ubytování oznámila při osobní návštěvě na Úřadu práce ČR dne 1.11.2012, kdy si rovněž požádala o odejmutí doplatku na bydlení, neboť ukončila sociální bydlení v terapeutickém centru. Její žádosti bylo vyhověno a orgán pomoci v hmotné nouzi rozhodl o odejmutí doplatku na bydlení od 1.11.2012 z důvodu ukončení sociálního bydlení. Při komunikaci klientka dále odmítla využít případné pomoci týkající se bydlení a uvedla, že zatím přespává provizorně různě u známých a že si snaží najít nějaký podnájem sama. (Dne 3.11. byla opět hospitalizována v psychiatrické léčebně.)

Vzhledem k trvající hospitalizaci od 3.11.2012 do 31.12.2012, bylo rozhodnuto dle § 24 odst. 1 písm. e) zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi o snížení příspěvku na živobytí od 1.12.2012. Dávka byla snížena z částky 3 410,- Kč (životní minimum) na částku existenčního minima tj. 2 200,- Kč. Důvodem snížení bylo poskytování zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení po celý kalendářní měsíc.

Analýza spisové dokumentace

První kontakt osoby s orgánem pomoci v hmotné nouzi byl prostřednictvím zdravotnického zařízení, ve kterém byla klientka hospitalizována. Vzájemnou sociální spolupráci mezi těmito dvěma institucemi byly zajištěné nezbytné údaje a podklady, na základě kterých mohla být dávka hmotné nouze klientce poskytnuta. Byl jí přiznán příspěvek na živobytí ve výši 2 905,- Kč, kde nebylo započteno hodnocení za vlastní aktivitu hledat si zaměstnání. Klientka do doby hospitalizace žádnou vlastní snahu neprojevovala a svoji situaci se nesnažila řešit, proto zde nemohlo být použito žádné pozitivní hodnocení.

I přes nabízenou pomoc a poskytnuté sociální poradenství tato osoba nejevila zájem k řešení její situace a celkově s ní byla těžká spolupráce. Uvedené se týkalo jak zdravotnického zařízení tak orgánu pomoci v hmotné nouzi. Opakovaně přerušovala léčbu, kdy následně byla opětovně hospitalizována, neplnila oznamovací povinnost vůči orgánu pomoci v hmotné nouzi, nereagovala na jeho výzvy a nijak nereflektovala na jeho sociální poradenství a nabízení možnosti sociální pomoci týkající se např. ubytování nebo základní péče (strava, hygiena apod.). To vyústilo až v odejmutí příspěvku na živobytí. Za uvedené období (od října do prosince 2010) ji byl poskytnut třikrát příspěvek na živobytí, a to ve stejné výši – bez hodnocení za vlastní aktivitu. Rovněž jí bylo vydáno potvrzení, že se jedná o osobu v hmotné nouzi, které ji zbavovalo povinnosti úhrady regulačních poplatků za hospitalizaci ve zdravotnickém zařízení. Toto osvobození se týká pouze osob v hmotné nouzi, které tím získávají určitou výhodu oproti ostatním osobám, které mají vlastní příjmy. Jedná se o určité sociální zohlednění jejich tíživé finanční situace vztahující se k případnému přístupu ke zdravotnické péči.

V březnu 2010 klientka opět žádala o dávku hmotné nouze, kdy její situace byla stejná jako v předešlém období. Opět byla hospitalizována ve zdravotnickém zařízení a opět svoji vlastní snahu nijak neprojevovala. Dávka ji byla poskytnuta ve výši 2 905,- Kč, tedy bez započitatelného pozitivního hodnocení za tuto snahu.

Následující měsíc, kdy hospitalizace trvala již celý kalendářní měsíc, došlo k navýšení příspěvku na živobytí na plnou částku životního minima jednotlivce, tedy na 3 126,- Kč. Zákon zohledňuje zdravotní stav osoby, která je v pracovní neschopnosti, respektive hospitalizována ve zdravotnickém zařízení celý kalendářní měsíc, jako osobou nezaviněnou a tudíž nejsou uplatňovány žádné sankční postupy, kdy by nebyla některá složka dávky hodnocena a tím docházelo k jejímu snížení. Na tyto osoby se přihlíží jako kdyby vše řádně plnily, avšak jejich zdravotní stav jim aktuálně výkon všech „povinností“ neumožňuje. Sociální pozitivní přístup tohoto zákona zde klientce zajišťoval plnou výši dávky a rovněž i oproštění od placení regulačních poplatků za hospitalizaci ve zdravotnickém zařízení.

Po čtyřech měsících klientka opustila z vlastní vůle zdravotnické zařízení, kdy v této souvislosti nikoho nekontaktovala a nesplnila si svoji oznamovací povinnost. Dávka ji byla tudíž návazně zákonným způsobem odňata. Důvodem bylo neplnění stanovených podmínek a neznalost aktuální situace osoby pro posouzení jejího stavu orgánem pomoci v hmotné nouzi.

Od srpna 2011 byla podána nová žádost, jejíž atributy měly obdobný charakter jako ty předešlé. Hospitalizace klientky trvala již celý kalendářní měsíc, a tudíž příspěvek na živobytí odpovídal plně výši životního minima bez nutnosti pozitivního či negativního hodnocení jejich aktivit. Dávka byla

poskytována ve stejné výši na základě stejných skutečností i následující měsíce. V jeden moment došlo sice na krátké přerušení hospitalizace této osoby, kdy se jednalo o řády dnů, ale orgán pomoci hmotné nouze svým správním uvážením situaci vyhodnotil jako zanedbatelnou a s rysem jisté benevolentnosti dávku ponechal ve stejné výši. Doba přerušení hospitalizace byla tak krátká, že nebylo důvodné ji snižovat.

Do konce roku 2011 nedošlo u této klientky k žádné změně. Pouze plynule a návazně měnila léčebná zařízení, což však nemělo vliv na výši dávky, neboť se u ní nijak neměnily její sociální poměry.

Od ledna 2012 nabyla účinnosti novela zákona o pomoci v hmotné nouzi, která přinášela řadu zásadních změn pro posuzování osob v hmotné nouzi a následné stanovení výše poskytovaných dávek.

Ustanovení § 24 odst. 1 písm. e) zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, nově stanovilo, že částka živobytí osoby, které je poskytována zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení po celý kalendářní měsíc, činí pouze částku existenčního minima. Těmto osobám již nenáleží zvýšení částky živobytí z důvodu hodnocení možnosti využití majetku a z důvodu hodnocení možnosti uplatnění nároků a pohledávek. (Hodnocení aktivních snah zvýšit příjem vlastní přičiněním bylo zrušeno zcela.) Orgán pomoci v hmotné nouzi tedy bezprostředně (od ledna 2012) snížil klientce příspěvek na živobytí na částku existenčního minima. To po valorizaci k 1.1.2012 činilo částku 2 200,- Kč.

Zde změna zákona vedla k přísnějšímu postoji a razantnějšímu snížení dávky. Osvobození od regulačních poplatků bylo zachováno, ale výše dávky byla zredukována. Skutečností je, že tyto osoby jsou ve zdravotnických zařízeních plně zabezpečeny a pokud má příspěvek na živobytí sloužit k zajištění výživy a základních osobních potřeb (ošacení, obuv, hygiena apod.), tak částka 2 200,- Kč je dostačující. Strava je totiž těmito zařízeními zajištěna bezplatně, respektive regulační poplatek, který s tím souvisí, tato osoba nehradí. Snížení by tedy nemělo být nijak destruktivní.

Po ukončení hospitalizace měla klientka zajištěné ubytování v terapeutickém centru A kluby ČR, kde ji v této souvislosti vznikly náklady ve vší 3 200,- Kč měsíčně. Ubytovací smlouva měla dlouhodobý charakter, kdy se jednalo o sociální způsob bydlení, načež orgán pomoci v hmotné nouzi objektivním posouzením konkrétní situace při aplikaci zákonných ustanovení rozhodl, že se jedná o případ hodný zvláštního zřetele. Proto ji byl přiznán dle § 33 odst. 5 zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, doplatek na bydlení ve výši skutečných nákladů, tj. 3 200,- Kč. Výplata této dávky byla nově realizována v aktuálním měsíci,

na který náleží (dříve mohla být výplata doplatku realizována až následující měsíc) a tudíž klientka mohla svoji situaci ohledně bydlení a úhrady nákladů s tím spojených řešit okamžitě. V tomto případě změna zákona měla ryze pragmatický vývoj, neboť již není nutné řešit překlenutí prvního měsíce poskytnutím mimořádné okamžité pomoci. Tím také již nedochází k duplicitnímu vyplácení dávek na stejný účel a za stejné období.

Od téhož měsíce došlo u klientky také ke zvýšení příspěvku na živobytí, neboť již nebyla hospitalizována ve zdravotnickém zařízení. Částka byla navýšena z existenčního minima na minimum životní, tedy na částku 3 410,- Kč. Příjemkyně dávky již nemusela ani prokazovat svoji vlastní snahu aktivně si hledat zaměstnání, protože tato skutečnost již přestala být hodnocena. Dávka ji tak náležela v plné výši.

Po deseti měsících klientka oznámila ukončení využívání sociálního bydlení. Vzhledem k tomu, že odmítla i jakoukoliv pomoc směřující k řešení její bytové situace, byla klasifikována jako osoba bez stálého přístřeší, respektive bydlení s nějakými náklady a doplatek na bydlení ji byl odňat. Její stav již neodpovídal případu hodného zvláštního zřetele a ani jiným způsobem neopodstatňoval další poskytování této dávky.

Následovala hospitalizace, která po uplynutí kalendářního měsíce vedla k opětovnému snížení příspěvku na živobytí na částku existenčního minima. Klientce byla dále poskytována dávka v této nejnižší možné míře, neboť situace, kdy byla hospitalizována ve zdravotnickém zařízení, poskytnutí jiné částky nepřipouští. Ta by měla být s ohledem na plné zajištění v tomto zařízení dostatečná.

U této klientky byl po většinu doby pobírání dávek zohledňován její zdravotní stav, který vylučoval většinu možností sankčních opáření či snah sociálních pracovníků přimět tuto osobu k aktivní snaze svoji situaci řešit. Příspěvek na živobytí ji byl povětšinou poskytován v horní hranici možné výše, což se změnilo až s novelou zákona. Zde totiž došlo k jednoznačnému „zpřísnění“, neboť osobám hospitalizovaným v zdravotnickém zařízení nově náleží pouze existenční minimum.

U klientky bylo zohledňováno několik významných sociálních aspektů, kdy tyto měly pozitivní vliv na konečnou výši dávky. Jednak to byl její zdravotní stav, opakované hospitalizace ve zdravotnických zařízeních, ale také její následné ubytování, které bylo posouzeno jako případ hodný zvláštního zřetele. Tato všechna hlediska zákon umožňoval zohlednit a klientce tak poskytnout významnou finanční pomoc v její složité situaci.

Klient č. 2

Osobní údaje

Jméno: Bohumil M.

Rok narození: 1962

Bydliště: Brno

Dne 29.10.2008 si pan Bohumil podal na ÚMČ Brno-střed žádost o příspěvek na živobytí. (Již dříve pobíral dávky hmotné nouze, byl ale opakovaně vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání a tudíž mu byly odňaty i dávky hmotné nouze.)

Pan Bohumil byl svobodný, při podání žádosti v evidenci uchazečů o zaměstnání, bydlel v bytě se svoji sestrou a jejím synem, kde měl i trvalé bydliště. Neměl majetek a příjem potvrzený nedoložil. Uvedl však formou čestného prohlášení, že pracoval jako brigádník v zahraničí, kde si v předešlých třech měsících rozhodného období vydělal 21 000,- Kč měsíčně. A to v měsíci červenci a srpnu. V měsíci září příjem již neměl.

Vzhledem k předloženým dokladům a uvedeným informacím bylo dne 31.10.2008 rozhodnuto nepřiznat žadateli příspěvek na živobytí. Důvodem byla výše příjmů, které za předchozí tři kalendářní měsíce po odečtení přiměřených nákladů na bydlení byly vyšší než částka živobytí. Nebylo zde možno uplatnit podstatný pokles příjmů a tudíž bylo rozhodnuto následujícím způsobem. Klient nebyl uznán osobou v hmotné nouzi.

Dne 20.1.2009 si pan Bohumil požádal znovu o příspěvek na živobytí. Příjmy v rozhodném období již neměl, stále byl v evidenci úřadu práce a i ostatní skutečnosti se nezměnily.

S ohledem na bytovou situaci, kdy žadatel bydlí společně se svoji sestrou a synovcem, kdy uvádí, že nevedou společnou domácnost a žádá o jejich vyloučení z okruhu společně posuzovaných osoby, bylo dne 22.1.2009 provedeno sociální šetření v bytě. Účelem šetření bylo ověření majetkových a sociálních poměrů žadatele, zjištění skutečného stavu věci ohledně bytové situace a stanovení okruhů společně posuzovaných osob.

Ze šetření vyplynulo, že byt byl o velikosti 4+1, kdy se z chodby vstupovalo do samostatného pokoje, který byl vybaven sociálním zařízením a kuchyňským koutem. Bylo zde jedno lůžko, kdy tuto část obýval pan Bohumil. Druhá část bytu byla tvořena kuchyní, dětským a obývacím pokojem. Zde bydlela sestra pana Bohumila a jeho synovec. V bytě byl i podvojný elektroměr a plynoměr, dle kterých hradí náklady na energie. Z uvedeného bylo usouzeno, že pan Bohumil

bydlí skutečně v oddělené části bytu, hospodaří zvlášť a bude jeho žádosti o vyloučení jeho sestry a synovce z okruhu společně posuzovaných osob vyhověno.

Dne 20.1.2009 bylo vystaveno oznámení o přiznání příspěvku na živobytí ve výši 2 905,- Kč, který byl následně vyplacen pokladnou. Výše příspěvku odpovídá částce bez započitatelného 20ti % navýšení rozdílu mezi částkou existenčního a životního minima za hodnocení vlastní aktivity hledat si zaměstnání.

Pan Bohumil byl již při podání žádosti poučen o možnostech navýšení dávky jak prokazováním vlastní aktivní snahy hledat si zaměstnání, tak výkonem veřejné služby. Zde byl seznámen i s následnou sankcí spočívající ve snížení dávky na existenční minimum v případě, že po uplynutí šesti měsíců nebude případně vykonávat veřejnou či dobrovolnickou službu apod.

V měsíci únoru klient opět neprokázal žádnou vlastní aktivní snahu hledat si zaměstnání a tudíž mu byla dávka poskytnuta ve stejné výši 2 905,- Kč. V uvedeném měsíci si ovšem klient požádal také o doplatek na bydlení. Žádost mu byla přijata, ale musela být zamítnuta. Odůvodněním zamítavého rozhodnutí byla skutečnost, že pan Bohumil není nájemcem ani vlastníkem bytu, nepobírá dávku státní sociální podpory příspěvek na bydlení a jeho situace neodpovídá případu zvláštního zřetele. Nesplňuje tudíž žádnou ze zákonných podmínek pro přiznání doplatku na bydlení. O uvedenou dávku by případně mohla žádat sestra, coby nájemce bytu, kdy by ovšem pro účely této dávky byl okruh společně posuzovaných osob stanoven odlišně od příspěvku na živobytí pana Bohumila, neboť by byly posuzované společně všechny osoby, které zde mají trvalý pobyt. Tedy pan Bohumil, jeho sestra a synovec.

V měsíci březnu 2009 již klient předložil doklady o vlastní aktivní snaze hledat si zaměstnání (písemné odpovědi na inzeráty, pozvánka na výběrové řízení a kontakty na zaměstnavatele, kde se byl o místo ucházet osobně). Příspěvek na živobytí byl tudíž navýšen na plnou částku životního minima jednotlivce, tedy 3 126,- Kč, kdy došlo k 20ti % navýšení rozdílu mezi částkou existenčního a životního minima.

Příspěvek na živobytí byl klientovi ve výši 3 126,- Kč poskytnut i v měsíci dubnu, květnu a červnu 2009, neboť pravidelně předkládal doklady, které prokazovaly jeho vlastní aktivitu.

Uvedené doklady pan Bohumil předložil v červenci 2009, kdy mu však již nemohly být zohledněny. I přes opakované upozornění si v průběhu šesti měsíců nevyřešil svoji situaci tak, aby aktivitu zhodnotil v konání nějaké činnosti vedoucí ke zlepšení jeho situace, a to ať již krátkodobého zaměstnání, brigády, veřejné či dobrovolnické služby. Z těchto důvodů mu byl v souladu se zákonem snížen příspěvek na živobytí na částku existenčního minima, tj. 2020,- Kč. Nebylo

již možno pozitivně hodnotit uplatnění nároků a pohledávek, možnosti využití majetku a také snahy zvýšení si příjmu vlastní prací. Zákon zde uplatnil svou sankční pravomoc.

Ve stejné výši a ze stejných důvodů byla dávka poskytnuta i v měsíci srpnu a září 2009.

V měsíci říjnu 2009 pan Bohumil předložil potvrzení o zdravotním stavu, který odpovídal pracovní neschopnosti. Jelikož uvedená skutečnost netrvala celý kalendářní měsíc, ale pouhých 10 dnů, nebyla orgánem pomoci v hmotné nouzi brána jako relevantní pro změnu – zvýšení příspěvku na živobytí.

V následujícím měsíci pracovní neschopnost pana Bohumila stále trvala, kdy se jednalo již o celý kalendářní měsíc, a tudíž došlo od listopadu 2009 k navýšení příspěvku na živobytí na částku 3 126,- Kč. Zákon pro případ, že zdravotní stav osoby odpovídal pracovní neschopnosti, tuto situaci plně zohledňoval a nebyly zkoumány podmínky hodnocení a jejich plnění pro stanovení výše dávky. Osobě bez příjmů tudíž automaticky náležela dávka ve výši životního minima.

Od listopadu 2009 až do října 2010 klient pravidelně a kontinuálně předkládal potvrzení, že jeho zdravotní stav odpovídá pracovní neschopnosti a tudíž nemůže konat jakoukoliv výdělečnou činnost, či veřejnou nebo dobrovolnickou službu, ani vynakládat snahy na zvýšení si příjmu vlastní prací. Po celé období byl této osobě poskytován příspěvek na živobytí ve výši 3 126,- Kč.

V měsíci listopadu 2010 pan Bohumil předložil orgánu pomoci v hmotné nouzi kopii žádosti o invalidní důchod. Do doby jejího vyřízení dále předkládal potvrzení ošetřujícího lékaře o jeho pracovní neschopnosti a dále mu byl poskytována dávka ve výši 3 126,- Kč.

Vzhledem k nutnosti doplnění několika odborných vyšetření pro posouzení jeho zdravotního stavu lékařskou posudkovou komisí, trval celý tento proces až do března 2011. V daném měsíci bylo rozhodnuto o invaliditě pana Bohumila, kdy byl uznán osobou invalidní ve III. stupni (dříve plný invalidní důchod), ale bez nároku na výplatu důchodu. Pan Bohumil nesplnil totiž zákonnou dobu pojištění, kterou je doba pěti let v období posledních deseti letech před podáním žádosti o důchod, respektive deseti let pojištění z posledních 20 let u osoby starší 38 let. Klient v této souvislosti sám uvedl, že měl jen příležitostné brigády, případně různé „přivýdělky“ bez smlouvy, tudíž si řádně neplatil pojištění.

Pan Bohumil se tímto ocitl v nové situaci, ovšem osobou v hmotné nouzi byl stále. Již nemusel být v evidenci uchazečů o zaměstnání, nemusel prokazovat svoji aktivní snahu hledat si zaměstnání a nemohly proti němu být uplatňovány sankční postupy zákona o pomoci v hmotné nouzi za případnou „neaktivitu“, ale současně tím ztratil také možnost navýšení dávky z důvodu výkonu 30ti hodin veřejné či dobrovolnické služby.

Jeho situace se stala v podstatě trvalou a nezvratnou. Zdravotní stav odpovídající III. stupni invalidity umožňuje jen velice obtížně zvýšení si příjmu prací nebo jinou svoji vlastní aktivitou. Rovněž skutečnost, že je osoba uznána invalidní, ovšem bez nároku na důchod, de facto předurčuje trvalou závislost na sociálních dávkách a s tím spojené žití na hranici minimálních příjmů.

Od března do prosince 2011 byl pan Bohumil opakovaně zabezpečován příspěvkem na živobytí ve výši 3 126,- Kč, kdy v průběhu uvedeného období nenastaly žádné skutečnosti, které by jakkoliv ovlivnily výši této dávky. Příspěvek na živobytí byl poskytován beze změny.

V měsíci červenci 2011 se klient dostavil na ÚMČ Brno-střed, kde oznámil změnu svého trvalého bydliště. Na základě žádosti jeho sestry (nájemkyně bytu) mu bylo zrušeno dosavadní trvalé bydliště a byla mu přidělena úřední adresa na ohlašovně trvalého pobytu. Sestra k tomuto opatření přistoupila po dlouhodobých vzájemných neshodách.

Pan Bohumil se současně z daného bytu odstěhoval a zajistil si ubytování v komerční ubytovně v Brně-Maloměřicích. Na této ubytovně se zdržoval od 1.7.2011 a dle smlouvy uzavřené na jeden rok dopředu se jednalo o dlouhodobou formu bydlení. Náklady na ubytování činili 3 500,- Kč měsíčně.

Vzhledem ke změně jeho situace týkající se způsobu a formy bydlení si dne 13.7.2011 požádal o doplatek na bydlení. Orgán pomoci v hmotné nouzi po ověření nových skutečností a provedeném sociálním šetření na ubytovně, kde pan Bohumil nově bydlí, dospěl k závěru, že jeho situace odpovídá případu hodného zvláštního zřetele. Následně rozhodl o přiznání doplatku na bydlení ve výši 3 500,- Kč. Doplatek na bydlení byl dle zákona o pomoci v hmotné nouzi poskytován následující měsíc, za který náležel, tudíž dávka na měsíc červenec byla klientovi vyplacena prostřednictvím pokladny až 5.8.2011.

Překlenutí uvedeného období do poskytnutí doplatku na bydlení bylo zajištěno dávkou mimořádné okamžité pomoci na úhradu nezbytného jednorázového výdaje. O tuto mimořádnou pomoc na úhradu spojenou s noclehem si klient požádal rovněž 13.7.2011 a dne 15.7. mu byla prostřednictvím pokladny vyplacena v hotovosti částka 3 500,- Kč, která byla určena na úhradu měsíčních nákladů na ubytování.

Dne 15.1.2012 bylo orgánem pomoci v hmotné nouzi – nově ÚP zahájeno řízení z moci úřední ve věci zvýšení dávky hmotné nouze, příspěvku na živobytí. Od ledna 2012 byly nařízením vlády zvýšeny částky životního a existenčního minima a tudíž došlo k navýšení příspěvku na živobytí i u pana Bohumila. Částka příspěvku na živobytí nově činila 3 410,- Kč, kterou pobíral měsíčně beze změny po celý následující rok 2012. Doplatek na bydlení byl poskytován rovněž měsíčně

ve výši 3 500,- Kč po celý rok 2012, neboť ani v této oblasti u pana Bohumila nenastaly žádné změny. Místo bydlení ani náklady na ubytování se nezměnily.

Analýza spisové dokumentace

Klient při prvním podání žádosti o dávku hmotné nouze uvedl své příjmy v posledních třech měsících z brigády v zahraničí, kdy po posouzení jeho situace a s ohledem na výši jeho příjmů nebyl uznán osobou v hmotné nouzi. Zde orgán pomoci v hmotné nouzi vycházel z skutečnosti, že příjem této osoby v rozhodném období byl tak vysoký, že mu může zajistit dostatečné prostředky na výživu a ostatní základní potřeby, a tudíž mu nárok na dávku nevznikl. Zde zákon stanoví jisté hranice, které vymezují osoby sociálně potřebné, jenž se nachází v hmotné nouzi, a zamezují tak plošnému poskytování dávek.

Při následné žádosti, kterou si klient podal po uplynutí tři měsíců, kdy žil z vlastních prostředků a kdy již v rozhodném období žádný příjem neměl, byl orgánem pomoci v hmotné nouzi uznán za osobu v hmotné nouzi a byl mu přiznán příspěvek na živobytí. Tomu však předcházelo sociální šetření v bytě, který užíval, aby byl stanoven okruh společně posuzovaných osob. Klient žil v bytě se svoji sestrou a synovcem, avšak bytové poměry, způsob hospodaření a úhrady nákladů na bydlení a domácnost odpovídala skutečnosti, že se zde jedná o dva okruhy společně posuzovaných osob. Sestra a synovec byli vyloučeni z okruhu společně posuzovaných osob s klientem a ten byl nadále posuzován samostatně.

Jelikož klient neměl majetek ani neuplatněné nároky a pohledávky, byly mu tyto skutečnosti pozitivně hodnoceny. Neprokázal však svoji aktivní snahu hledat si zaměstnání a tudíž výše příspěvku na živobytí činila částku 2905,- Kč. Nebylo mu započteno hodnocení ve výši 20ti % rozdílu mezi životním a existenčním minimem této osoby.

Stejná částka byla poskytnuta i druhý měsíc, kdy klient opět neprokázal svoji snahu a tudíž mu tato aktivita nemohla být hodnocena.

Ke změně došlo až třetí měsíc, kdy již pan Bohumil svoji aktivní snahu prokázal a tudíž u něj došlo k navýšení příspěvku na živobytí na částku 3 126,- Kč, neboť tato snaha byla v zákonné výši hodnocena. Obdobně byl příspěvek na živobytí poskytován i v následujících měsících, čímž byl realizován jistý motivační postup v podobě pozitivního finančního ohodnocení vlastních aktivit a snah klienta.

Pan Bohumil si rovněž žádal o doplatek na bydlení. Ten mu ovšem nemohl být přiznán, neboť nesplňoval zákonné podmínky, kterými je nájemní nebo vlastnický vztah. On byl pouze

osobou spolubydlící, kdy nájemkyní byla jeho sestra, a tudíž došlo k zamítavému rozhodnutí ve věci jeho žádosti.

Po uplynutí šesti měsíců pobírání příspěvku na živobytí, tedy v červenci 2009, bylo orgánem pomoci v hmotné nouzi přistoupeno ke změně výše dávky. Pan Bohumil i přes poučení, kterého se mu dostalo, svoji situaci neřešil a nezačal konat ani veřejnou či dobrovolnickou službu. Tudíž došlo k sankčnímu zákonnému opatření, které spočívalo ve snížení příspěvku na živobytí na částku existenčního minima, tedy na 2020,- Kč. Uvedená výše dávky byla klientovi vyplacena i následující tři měsíce, neboť jeho situace se nijak nezměnila a on ji zjevně neřešil. Ani uvedená sankce v podobě nižší dávky pro něj nebyla dostatečně motivující.

Změna nastala až od listopadu 2009. Nejednalo se ovšem o aktivitu klienta, ale o změnu jeho zdravotního stavu, který odpovídal pracovní neschopnosti. Tato skutečnost přímo ovlivnila výši dávky, protože u osob v pracovní neschopnosti se nehodnotí jejich snahy a příspěvek na živobytí jim náleží v plné výši životního minima. Klientovi byla tudíž dávka zvýšena na 3 126,- Kč a dál již neměl žádné povinnosti prokazovat svoji aktivitu. Uvedeným způsobem (pracovní neschopností) klient následující rok a čtvrt prokazoval svůj nepříznivý zdravotní stav, kdy tím současně ovlivňoval výši dávky, která trvale odpovídala výši životního minima. Stav pana Bohumila vylučoval užití jakýchkoliv sankčních postupů.

V březnu 2011 byl klient uznán osobou invalidní ve III. stupni (dříve plný invalidní důchod), ovšem bez nároku na výplatu důchodu. Invalidní důchod nebylo možno poskytnout, neboť nesplňoval zákonnou dobu pojištění pro jeho výplatu. Jelikož pan Bohumil svým předchozím stylem života, kdy pracoval nelegálním způsobem, bez řádného placení si pojištění, si sám vytvořil příčinu této situace, nemohl očekávat jakékoliv následné standardní zabezpečení. Jeho stav tudíž predikuje trvalou závislost na dávkách hmotné nouze, bez možnosti je ovšem také jakkoliv ovlivnit. (Případně svou aktivitou si zajistit jejich zvýšení.) To prakticky znamená žití na hranici minimálních příjmů. Sociální systém tohoto státu zajišťuje pro všechny osoby, i ty, které si nepočínaly řádným způsobem a nepřipravily se plněním náležitých pojištění na takovouto eventualitu, základní zabezpečení. To spočívá v zajištění samotné existence jedince dávkami hmotné nouze.

Pan Bohumil již nebyl poživatelem dávek hmotné nouze jako uchazeč o zaměstnání, který je bez příjmů, ale jako osoba invalidní ve III. stupni bez nároku na výplatu důchodu. Nemusel být v evidenci úřadu práce, nemusel prokazovat svou snahu zvýšit si příjem a nebylo také nijak podstatné, jak dlouho dávky pobírá. Případná sankční opatření zákona o pomoci v hmotné nouzi se na tyto osoby nevztahují. Jeho situace odpovídala pasivnímu pobírání dávek v maximálně dlouhodobém horizontu, bez jakéhokoliv vlastního podílu či aktivitě pro svoji situace něco konat.

Zákon v takovýchto případech definuje svoji pomoc jako prvořadou pro zajištění osoby a nijakým negativním způsobem nehodnotí její předešlé laxní počínání.

Do konce prosince 2011 byl příspěvek na živobytí klientovi poskytován opakovaně, ve výši 3 126,- Kč, kdy nedošlo k žádné změně ani skutečnosti, která by měla vliv na výši uvedené dávky. V měsíci červenci 2011 bylo z podnětu sestry – nájemkyně bytu zrušeno klientovi trvalé bydliště a nově mu přidělen pobyt na ohlašově trvalého pobytu. Tento stav byl již jen důsledkem změn týkajících se jeho bydlení. Pan Bohumil se přestěhoval na ubytovnu, kdy vzhledem k této nové skutečnosti žádal o doplatek na bydlení. Orgán pomoci v hmotné nouzi situaci zvážil, přihlédl k novému způsobu bydlení, odpovídajícím nákladům na bydlení tohoto typu a zdravotnímu stavu klienta a vyhodnotil stav jako případ hodný zvláštního zřetele. S tímto odůvodněním byl klientovi doplatek na bydlení od měsíce července 2011 přiznán v plné výši nákladů, tedy ve výši 3 500,- Kč. Jelikož tato dávka se dle zákonné úpravy vyplácela až následující měsíc, za který náležela, tedy klient ji obdržel až v srpnu 2011, řešil tuto situaci orgán pomoci v hmotné nouzi poskytnutím mimořádné okamžité pomoci na úhradu nezbytného jednorázového výdaje. Klient obdržel dávku na bezprostřední úhradu nákladů formou mimořádné okamžité pomoci, kdy mu následující měsíc byl vyplacen doplatek na bydlení ve stejné výši a na stejné období. Náklady tak byly de facto zohledněny a dávky hmotné nouze vyplaceny dvakrát na stejný účel a za stejné období. Zde zákonná ustanovení nabízela dosti nevhodná řešení, která svým obsahem a jejich realizací v praxi vedla k „přeplácení“ klienta. V těchto situacích byl však převažující sociální aspekt nad striktní logikou a přísným pragmatismem.

V lednu 2012 nabyla účinnosti novela zákona o pomoci v hmotné nouzi. Ta v případě tohoto klienta měla stěžejní vliv na dvě oblasti. Vzhledem k valorizaci částek životního a existenčního minima došlo k navýšení částky příspěvku na živobytí. Ten nově činil částku 3 410,- Kč. Byly však omezeny hodnotící prvky, proto u řady osob došlo ke zvýšení této dávky na stejnou částku. Dalo by se říct, že uvedená částka se stala plošněji vyplácenou. Krom zákonného navýšení však daná novela nepřinesla tomuto klientovi žádné další možnosti řešení či „vylepšení“ jeho situace.

Druhou oblastí, na kterou měla tato úprava zákona vliv, bylo omezení doby poskytování doplatku na bydlení. Nově je stanovena maximální doba pobírání této dávky 84 měsíců v posledních 10 letech. Ačkoliv by se mohlo zdát, že je to dostatečně dlouhá doba, tak u osoby, která je prakticky trvale závislá na dávkách hmotné nouze vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu, se to po uplynutí této lhůty stane velkým, přímo existenčním problémem. Zákon stanovuje sice několik výjimek, ale ty se na tuto situaci nevztahují, takže zde novela platí plně a v celé své striktní úpravě. Zde se zpřísnění přímo dotýká i této osoby a to bez jakýchkoliv možností správního uvážení

a přihlídnutí ke konkrétní situaci klienta, jež by mohlo dobu poskytování doplatku na bydlení prodloužit. Jediná alternativa, která se za stávající právní úpravy nabízí pro pomoc této osobě s úhradou jejich nákladů na bydlení, je následná eventualita poskytnutí mimořádné okamžité pomoci na úhradu nezbytného jednorázového výdaje. Toto řešení, které zohledňuje situaci klienta a je mu nápomocno v jeho problému, však svoji podstatou hraničí s jistým obcházením zákona. Mimořádná okamžitá pomoc vychází totiž z předpokladu, že se jedná o situaci mimořádnou – jednorázovou a nikoliv že se bude dávka poskytovat pravidelně a opakovaně na stejný účel.

V tomto konkrétním případě se domnívám, že zákonná úprava a její zpřísnění postihne některé jednotlivce, kterým výrazně ztíží jejich situaci. Tím přímo ztrácí svůj sociální rozměr a pomíjí některé sociální aspekty pro pomoc těmto osobám a jejich minimálnímu finančnímu zajištění.

Klient č. 3

Osobní údaje

Jméno: Dana D.

Rok narození: 1970

Bydliště: Brno

Paní Dana je rozvedená, má dvě zaopatřené děti, které s ní již nežijí a je dlouhodobě nezaměstnaná. Má ukončené základní vzdělání a zpravidla pracovala jako pomocná síla v oblasti stravování. Nyní je již dlouhodobě nezaměstnaná a pobírá dávky hmotné nouze. (Dříve, před rokem 2007 pobírala i dávky sociální potřeby.)

Dávky hmotné nouze pobírá od ledna 2007 nepřetržitě až dosud (do konce roku 2012, kdy byla tato případová studie prováděna). Po podání žádosti o příspěvek na živobytí dne 21.1.2007, ověření nezbytných skutečností a provedení sociálního šetření týkajícího se majetkových a sociálních poměrů, bylo dne 5.2.2007 rozhodnuto o přiznání příspěvku na živobytí. Ten byl poskytnut ve výši 3 126,- Kč.

Paní Dana v měsíci únoru 2007 mimo poskytnutého příspěvku na živobytí podala žádost o doplatek na bydlení. Žádost jí ovšem byla zamítnuta, neboť neplnila jednu z podmínek pro přiznání tohoto doplatku, a tou byl nárok na dávku státní sociální podpory, příspěvek na bydlení. Klientka totiž o uvedený příspěvek ani nepožádala, čímž současně nevyužila možnosti uplatnění nároků a pohledávek. S žadatelkou byla situace projednána a byl jí doporučen postup, jak pokračovat v následném řešení tohoto stavu.

V měsíci dubnu 2007 předložila paní Dana oznámení o přiznání příspěvku na bydlení ve výši 2 896,- Kč. Tato částka pokrývala její náklady na bydlení, a tudíž již o doplatek na bydlení nežádala.

Situace se u této osoby celý následující rok v podstatě nezměnila. Stále byla v evidenci uchazečů o zaměstnání, o pracovní místa se příležitostně ucházela, ale bez úspěchu, pobírala příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, avšak nějaký zásadní posun u ní nenastal. Absolvovala pod záštitou Úřadu práce kurs základní počítačové gramotnosti, ale ani tento jí výrazně její situace neovlivnil. Ze zápisů vedených sociálními pracovníky orgánu pomoci v hmotné nouzi naopak vyplynulo, že paní Dana byla stále více apatická, uzavřená a bez zájmu o okolí. Rovněž se několikrát při jednání na úřadě jevila, jako by byla pod vlivem návykových látek. Uvedené to však nebylo možno prokázat a paní Dana odmítala jakékoliv své problémy tohoto druhu.

I přes opakované nabídky kontaktů na zařízení, na která by se případně mohla obrátit, klientka veškerou pomoc odmítala a zcela popírala, že by měla nějaký problém. V průběhu roku 2008 se několikrát zpozdila s platbou nájmu, přestala prokazovat svoji vlastní aktivní snahu hledat si zaměstnání a i v dohodnutých schůzkách na ÚMČ Brno-střed začala být nespolehlivá. I nadále však odmítala pomoc.

Od července 2008 došlo u paní Dany k navýšení nájemného a příspěvek na bydlení již nepokrýval plnou částku nákladů na bydlení. Proto si požádala o dávku hmotné nouze, doplatek na bydlení. Ten byl s ohledem na zvýšené náklady na bydlení a výši příspěvku na bydlení přiznán a následně také vyplacen. Doplatek na bydlení činil 381,- Kč.

Vzhledem ke zpožděným platbám nákladů na bydlení jí byl od října 2008 snížen příspěvek na bydlení na částku 1 242,- Kč. To následně ovlivnilo výši doplatku na bydlení. Ten byl naopak zvýšen a to na částku 2 035,- Kč. Orgánem pomoci v hmotné nouzi bylo následně striktně vyžadováno po paní Daně, aby každý měsíc předkládala doklady o úhradě veškerých nákladů na bydlení, což začala plnit. Pravidelná úhrada nákladů na bydlení vedla v následujícím čtvrtletí, tedy od ledna 2009 k navýšení příspěvku na bydlení na částku 3 072,- Kč. To ovlivnilo výši doplatku na bydlení, který byl snížen na částku 205,- Kč.

V měsíci únoru 2009 se klientka dostavila mimo termín její běžné návštěvy, aby požádala o mimořádnou okamžitou pomoc na úhradu nezbytného jednorázového výdaje. Důvodem její žádosti byla ztráta občanského průkazu. Uvedená tuto skutečnost podložila potvrzením o ztrátě občanského průkazu a také protokolem sepsaným na Policii ČR. Z něho však vyplývalo, že paní Dana průkaz totožnosti i s peněženkou a částkou 970,- Kč ztratila v pohostinství, kde trávila večer. Bylo zde uvedeno, kolik alkoholu cca vypila a také, že neví, jestli doklady ztratila nebo jí byly odcizeny.

Paní Daně byla poskytnuta mimořádná okamžitá pomoc na úhradu nezbytného jednorázového výdaje souvisejícího s vyřízením průkazu totožnosti a to ve výši 350,- Kč. Uvedená částka byla přesně specifikována a to na úhradu správního poplatku (pokuty za ztrátu), pořízení fotografií a vyřízení i tzv. rychlého občanského průkazu, který je vyhotoven do jednoho dne a je možno díky němu vyzvedávat písemnosti na poště a také finanční prostředky. (Bez tohoto dokladu by si nemohla vyzvednout žádné peníze.)

Současně však informace uvedené v protokolu Policie ČR, které potvrzovaly úsudek sociálních pracovníků, že klientka má problémy s alkoholem, posloužily jako nezvratný důkaz a podklad v následném řízení o dávce hmotné nouze, příspěvku na živobytí. Bezodkladně bylo zahájeno řízení o změně formy výplaty dávky, která směřovala k vyplácení větší části dávky způsobem poukázek

na zboží. Bylo využito rozmezí stanoveného v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, kde se uvádí, že plátce dávky může u příspěvku na živobytí určit způsob výplaty tak, že nejméně 35 % a nejvýše 65 % přiznané dávky bude poskytnuto využitím poukázky opravňující k nákupu zboží ve stanovené hodnotě. Orgán pomoci v hmotné nouzi se přiklonil k horní hranici tohoto rozmezí a určil paní Daně, že částka 2 000,- Kč bude vyplácena formou poukázek. Zbývajících 1 126,- Kč bude dále vypláceno v penězích. Toto opatření – změna formy výplaty bylo použito od března 2009 a trvalo až do prosince roku 2011.

I přes opakované poučení týkající se zavedení nového ustanovení zákona o pomoci hmotné nouze od ledna 2009, kterým je veřejná služba, o možnosti konat tuto službu a s tím souvisejícím finančním ohodnocení, či případném sankčním snížení dávky, klientka v tomto směru nepodnikla žádné kroky. Proto došlo od července 2009 ke snížení příspěvku na živobytí na existenční minimum. Částka existenčního minima činila 2020,- Kč, kdy 1 200,- Kč bylo vypláceno formou poukázek a 820,- Kč v penězích.

Paní Dana dále mimo příspěvek na živobytí pobírala doplatek na bydlení, který od dubna 2009 činil částku 526,- Kč. K navýšení došlo vzhledem k vyšším nákladům na bydlení, kterými byly zvýšené zálohy za energie.

V průběhu roku 2010 paní Dana začala navštěvovat centrum anonymních alkoholiků A-kluby, kde se snažila svoji situaci řešit. V tomto centru dala souhlas k vzájemné spolupráci s orgánem pomoci v hmotné nouzi a tudíž byla její situace diskutována a řešena společně. Pracovníci A-klubů se snažili klientku motivovat, pomáhali ji v rámci svých aktivit hledat si zaměstnání, psát životopis, hledat pracovní nabídky na internetu apod. Rovněž se ve spolupráci s orgánem pomoci v hmotné nouzi pokoušeli řešit její dlouhodobě tíživou finanční situaci.

Tato snaha v říjnu 2010 vyústila v zajištění dobrovolnické služby v Diecézní charitě Brno. Zde byla paní Dana přijata jako dobrovolnice, byla s ní sepsána patřičná smlouva a od 15.10.2010 vykonávala dobrovolnickou službu. Náplní její práce bylo třídění ošacení pro charitu a výdej tohoto ošacení osobám bez přístřeší v tzv. Šatníku. Rozsah dobrovolnické služby byl stanoven na 30 hodin měsíčně, tudíž optimálním způsobem pro pozitivní hodnocení této aktivity, jenž následně přímo ovlivnila dávku hmotné nouze.

Od měsíce listopadu 2010 došlo k navýšení příspěvku na živobytí z existenčního minima na částku 3 679,- Kč. Výše dávky odpovídá započítání pozitivního hodnocení za možnost využití majetku, možnost uplatnění nároků a pohledávek a vlastní aktivitu spojenou s konáním veřejné nebo dobrovolnické služby, k existenčnímu minimu. Nadále však bylo orgánem pomoci v hmotné

nouzi využito možnosti poskytování dávky mimo formou peněžní i formou poukázek. Z celkové částky bylo klientce takto poskytováno 2 000,- Kč formou poukázek a 1 679,- Kč v penězích.

Klientka dobrovolnickou službu vykonávala i v následujících měsících, kdy tato její aktivita byla stejným způsobem hodnocena a příspěvek na živobytí jí byl poskytován rovněž ve výši 3 679,- Kč.

V měsíci březnu 2011 se paní Dana stala dlouhodobě práce neschopnou. Tento její zdravotní stav trval od 12.3. do 30.5. 2011. Jelikož v měsíci březnu odpracovala pouze 12 hodin veřejné služby, nemohla jí být následující měsíc tato aktivita hodnocena zvýšením příspěvku na živobytí o 50 % rozdílu mezi existenčním a životním minimem. Rovněž jí vzhledem k nedostatečnému počtu odpracovaných hodin dobrovolnické služby nemohlo být započteno zvýšení dávky za hodnocení využití majetku a uplatnění nároků a pohledávek. Příspěvek na živobytí byl tudíž v dubnu 2011 snížen na existenční minimum. Z částky 2 020,- Kč bylo poskytnuto 800,- Kč formou poukázek a 1 220,- Kč v penězích. Sociální pracovnice zdůvodnila změnu poměru částek poskytnuté dávky v penězích a poukázkách neočekávaností situace – pracovní neschopnosti klientky a tudíž nemožností se připravit na následek této skutečnosti.

V měsíci květnu 2011 došlo k navýšení příspěvku na živobytí, neboť pracovní neschopnost uvedené trvala celý předešlý kalendářní měsíc. V takovém případě částka živobytí činí životní minimum, tedy 3 126,- Kč. Není zde uplatněn sankční postup, při kterém se nezapočítává hodnocení za využití majetku a nároků a pohledávek.

Dávka byla poskytnuta ve stejné výši i v měsíci červnu 2010, kdy bylo zohledněno, že pracovní neschopnost trvala de facto celý předešlý kalendářní měsíc. Klientka tudíž nemohla během jednoho dne, kdy byla práce schopna, vykonat 30 hodin dobrovolnické služby. Nedošlo proto ke snížení na existenční minimum, ale příspěvek a živobytí byl vyplacen ve výši životního minima.

Od měsíce června 2011 paní Dana opět vykonávala dobrovolnickou službu v rozsahu 30ti hodin měsíčně, což návazně vedlo ke zvýšení příspěvku na živobytí od měsíce července 2011 na částku 3 679,- Kč. Stále však vypláčenou jak formou poukázek (2 000,- Kč), tak formou peněžní (1 679,- Kč).

Situace ohledně příspěvku na živobytí i doplatku na bydlení byla dále beze změny a tudíž byly obě tyto dávky paní Daně poskytovány opakovaně, v měsíčních intervalech, až do konce roku 2011.

Od ledna 2012 bylo novým orgánem pomoci v hmotné nouzi (Úřadem práce ČR) na základě novely zákona o pomoci v hmotné nouzi, zahájeno řízení z moci úřední vedoucí ke snížení příspěvku na živobytí. K této změně došlo, neboť již aktivita spočívající ve výkonu veřejné či dobrovolnické služby přestala být jakkoliv hodnocena a finančně bonifikována. Nebylo již nutné jí vykonávat s ohledem na zvýšení si dávky hmotné nouze ani jejího udržení si na částce životního

minima. Nově již nejsou osoby „sankcionovány“ za pobírání dávek hmotné nouze déle než 6 měsíců, kdy docházelo k poklesu na existenční minimum, pokud osoby neprokazovaly vlastní aktivitu a nevykonávaly nějakou pracovní činnost. Současně také od ledna 2012 došlo nařizením vlády k valorizaci životního a existenčního minima, tudíž příspěvek na živobytí byl paní Daně snížen na částku 3 410,- Kč. (Dříve životní minimum 3 126,- Kč.) Současně došlo bez uvedení důvodu ke změně formy výplaty dávky, kdy ji je již celá poskytována v penězích. Klientka ještě téhož měsíce ukončila výkon dobrovolnické služby a dále v této činnosti nepokračovala.

V měsíci lednu 2012 byl paní Daně vyplacen doplatek na bydlení za měsíc prosinec 2011 ve výši 796,- Kč a současně také doplatek na měsíc leden 2012. Tato skutečnost rovněž souvisí se změnou zákona o pomoci v hmotné nouzi, kde došlo ke změně období výplaty dávky. Ta již není vyplácena následující měsíc, za který náleží, ale přímo v daném měsíci, na který náleží.

Dále byla paní Dana stejným způsobem zabezpečována dávkami hmotné nouze i po celý rok 2012. Byla stále nezaměstnaná, v evidenci úřadu práce a bez příjmů. Dobrovolnickou službu již nekonala. Příspěvek na živobytí byl po celou dobu vyplácen ve výši životního minima, tedy v částce 3 410,- Kč a doplatek na bydlení ve výši 796,- Kč.

Klientka však byla v měsíci září 2012 Úřadem práce ČR vyzvána, ke konání veřejné služby. Rozsah veřejné služby byl 20 hodin týdně a jednalo se úklid veřejných prostranství. Paní Dana byla poučena o ustanoveních souvisejících s výkonem veřejné služby, zejména s možností sankčního opatření při odmítnutí konání této služby spočívající ve vyřazení z evidence uchazečů o zaměstnání. Proto na výkon veřejné služby v určeném termínu dle smlouvy nastoupila a od měsíce září ji vykonávala. Z této činnosti ji neplynulo žádné bonusové hodnocení vztahující se k dávkám hmotné nouze ani jiné výhody.

Veřejnou službu paní Dana konala od září do listopadu 2012, kdy byla tato „povinnost“ zrušena ústavním soudem. Od měsíce prosince 2012 již veřejnou službu nevykonávala. Žádná ze skutečností týkající se účasti klientky na konání této služby nijak neovlivnila výši dávek hmotné nouze, příspěvku na živobytí, který byl poskytován po celou dobu ve výši 3 410,- Kč.

Analýza spisové dokumentace

V tomto případě se jedná o klientku dlouhodobě nezaměstnanou, která pobírá dávky hmotné nouze nepřetržitě více jak šest let. Z počátku byly její snahy svoji situaci řešit ještě zjevné a byla v tomto směru aktivní. To se jí odráželo i na výši poskytované dávky, která činila plnou výši životního minima jednotlivce. Postupně však klientka ztrácela zájem a její úsilí se snižovalo. Stala se apatickou, laxní až nakonec situaci řešila alkoholem.

Jakmile se prokázalo, že to má výrazně negativní dopad na tuto osobu a zejména, že dochází k tomuto účelu ke zneužívání dávek hmotné nouze, bylo ze strany sociálních pracovníků přistoupeno ke striktnímu opatření. Tím bylo zavedení výplaty větší části příspěvku na živobytí ve formě poukázek na nákup zboží, čímž byla omezena možnost nákupu alkoholu za tyto prostředky.

Rovněž jí však v rámci možností stanovených zákonem byla poskytnuta mimořádná okamžitá pomoc určená k úhradě nákladů spojených s vyřízením průkazu totožnosti, který ztratila v souvislosti s jejím stavem, kdy byla pod vlivem alkoholu. Zde bylo na základě správního uvážení orgánu pomoci hmotné nouze rozhodnuto o poskytnutí této dávky, která sloužila k zajištění takových dokladů, které umožňovaly její bezprostřední a plnohodnotné začlenění a fungování ve společnosti.

Díky sociální práci úředníků – sociálních pracovníků orgánů pomoci v hmotné nouze, se podařilo klientku nasměrovat na organizaci, která ji pomáhala řešit závislost s alkoholem, ale také její dlouhodobý stav bez práce. Klientce totiž již z důvodu dlouhodobého pobírání dávek (déle než šest měsíců, od účinnosti novely zákona o pomoci v hmotné nouzi k 1.1.2009) klesl příspěvek na živobytí na částku existenčního minima, tedy na částku 2020,- Kč. Tato skutečnost byla novým sankčním zákonným opatřením, používaným v podstatě plošně u osob v evidenci úřadu práce, které pobírají dávky hmotné nouze déle než šest měsíců.

Rovněž byla klientka dále motivována ke snaze svoji situaci aktivně řešit, což v jejím případě znamenalo konání dobrovolnické služby. Tato aktivita zásadně ovlivnila výši poskytovaných dávek. Jako motivační opatření zákon v těchto případech, kdy osoby koná veřejnou nebo dobrovolnickou službu v rozsahu 20 nebo 30 hodin měsíčně, upravoval výši dávky na původní částku životního minima, případně ji ještě zvyšoval o 50 % rozdílu mezi částkou životního minima osoby a částkou existenčního minima. Tím došlo u klientky k navýšení příspěvku na živobytí z 2 020,- Kč na částku 3 679,- Kč. Stále část dávky byla poskytována prostřednictvím poukázek. Uvedená skutečnost však byla pro tuto osobu výrazně motivující, neboť dobrovolnickou službu pravidelně konala celý následující rok a čtvrt.

V březnu 2011 byla klientka část měsíce v pracovní neschopnosti a nepodařilo se jí odpracovat dostatečný počet hodin dobrovolnické služby. Tento fakt následující měsíc vedl ke snížení příspěvku na živobytí až na existenční minimum. Zde se projevilo poměrně svým striktním způsobem sankční opatření vedoucí ke snížení dávky na existenční minimum u osob, které v předešlém kalendářním měsíci neodpracovali 20 respektive 30 hodin dané služby. Klientka dobrovolnickou službu sice část měsíce konala, než se stala práce neschopnou, ale ne v takovém

počtu hodin, aby to dostačovalo k zachování výše příspěvku na živobytí. Ač to byla situace (pracovní neschopnost), kterou si nezavinila a nemohla ji ovlivnit, tak poměrně radikálně přišla o cca 1 650,- Kč ze své dávky. To byl bezesporu velký zásah do jejího rozpočtu. Zde se domnívám, že uvedené opatření bylo velice přísné a spíše demotivující. Byť část měsíce měla snahu a konala dobrovolnickou službu, tak tato činnost ji nestačila na zvýšení dávky, stejně jako její pracovní neschopnost, která trvala také pouze část měsíce, nebyla dostačující pro zohlednění a stanovení její osoby za osobu, u které se nezkoumají její snahy a aktivity a které by náležela dávka ve výši životního minima. Klientka zde poměrně rychle a de facto nezaviněně přišla o značnou část svého příjmu – dávky hmotné nouze.

Další měsíc u ní došlo ke zvýšení příspěvku na živobytí na částku životního minima, tedy na 3 126,- Kč. Bez navýšení za konání 30ti hodin dobrovolnické služby, kterou stále nekonala. Zde byl zohledněn její zdravotní stav, který po celý předešlý kalendářní měsíc odpovídal pracovní neschopnosti, tudíž se nehodnotila snaha osoby o využití majetku, nároků a pohledávek či aktivních snah hledat si zaměstnání. Osoba má ze zákona nárok na plnou výši životního minima. Tady je jednoznačně patrný sociální moment systému těchto dávek, jenž přihlíží a zohledňuje aktuální stav klienta a jeho možností či dočasnou neschopnost k aktivnímu řešení jeho situace.

Po skončení pracovní neschopnosti této klientky a jejím opětovném navázání na konání dobrovolnické služby, byla tato její aktivita znovu pozitivně hodnocena a výše dávky opět stoupla na částku 3 679,- Kč.

Klientka této možnosti zvýšení si dávky využívala až do konce roku 2011, kdy tento systém takto fungoval. Konání dobrovolnické služby na ni mělo nesporný pozitivní vliv, neboť přímo viděla, že její snaha a aktivita nějak „pracovat“, „něco dělat“ a nespoléhat se na pouhé pasivní pobírání dávek bez jakéhokoliv vlastního přičinění, vede nejenom k začlenění se do společnosti, pracovního kolektivu a nabízí možnost jisté seberealizace, ale také v neposlední řadě ji vylepšuje její finanční situaci, což pro tyto osoby je většinou tím nejpodstatnějším. Zde se domnívám, že zákonné opatření bylo velice stimulační, neboť sankce byla poměrně značná a motivace těchto lidí spatřovaná v zásadním „vylepšení“ - zvýšení si svého příjmu konáním veřejné nebo dobrovolnické služby byla velice výrazná. Nejednalo se o pouhé symbolické zvýšení si dávky, ale finanční rozdíl činil řády tisíců korun, což už je existenčně zásadní.

Od ledna 2012 novela zákona o pomoci v hmotné nouzi přinesla mimo jiné zrušení sankčního snižování příspěvku na živobytí po uplynutí šesti měsíců jeho pobírání na existenční minimum, ale také pozitivního finančního hodnocení osob, které konaly veřejnou či dobrovolnickou službu. Tím se odstranila jak represivní stránka těchto opatření u dávek hmotné nouze, tak ale i jejich

motivační aspekt. Tento fakt se bezprostředně promítl do situace i paní Dany. Ta s ohledem na tuto skutečnost ukončila okamžitě konání své dobrovolnické služby a dávka ji automaticky byla stanovena na výši částky životního minima. Vzhledem k tomu, že došlo k jejich valorizaci, tak tato klientka fakticky klesla z částky 3 679,- Kč na částku 3 410,- Kč, což vedlo ke snížení jejího příjmu o pouhých 269,- Kč. Při tomto stavu však „nemusí“ konat dobrovolnickou službu – není ji nijak bonifikována a současně se nemusí bát poklesu dávky na existenční minimum z důvodu dlouhodobého (např. šesti měsíčního) pobírání dávek. Zde dochází jednoznačně k setření významných motivačních i sankčních prostředků zákona, které řadu osob v hmotné nouzi podněcovaly k jisté aktivitě a snaze svou situaci řešit. Z veřejné služby se od ledna 2012 stala za zákonem stanovených podmínek povinnost pro všechny uchazeče o zaměstnání evidované na úřadu práce. Zde však pod hrozbou sankce vyřazení z evidence a bez jakékoliv pozitivní bonifikace. (Nyní zrušeno.)

Doplatek na bydlení byl klientce po celou dobu poskytován dle zákonných podmínek a bez jakýchkoliv motivačních či sankčních možností či opatření. Nově (od ledna 2012) však bude moci tento doplatek klientka pobírat pouze 84 měsíců v průběhu posledních 10 let, čímž došlo k podstatnému omezení. Zde je kladen v dlouhodobém horizontu větší důraz u těchto osob na nutnost řešit svoji bytovou situaci.

ZÁVĚR

V této práci jsem se věnovala oblasti hmotné nouze a to v souvislosti se zásadními změnami, k nimž došlo v tomto systému od ledna 2012. Dané změny souvisí se sociální reformou, k jejíž realizaci dochází postupně v průběhu roku 2012 a 2013.

Teoretickou část své práce jsem zaměřila na charakteristiku aktuálních změn souvisejících s realizovanou sociální reformou, jenž se v konkrétnější podobě promítá do systému dávek hmotné nouze novelou zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Zde jsem se snažila zachytit jednotlivé změny, jejich vývoj a také vliv na osoby nacházející se v hmotné nouzi.

První dvě kapitoly jsou věnované jednak sociálním aspektům v systému dávek hmotné nouze, ale také právě zmíněné sociální reformě. Ta má za cíl zefektivnit systém sociální správy a veřejných prostředků v sociální oblasti a také zlepšit a zjednodušit samotný proces administrace a vyplácení dávek. Nezanedbatelnou snahou je i snížení finančních prostředků vynakládaných na fungování celého, s tím spojeného aparátu. Mělo by se tím dosáhnout maximální možné účelnosti poskytovaných dávek a jejímu efektivnímu zacílení a zajištění adresnosti. Novela zákona o pomoci v hmotné nouzi s sebou přinesla jak drobné úpravy stávajících stanov, tak zásadní změny přímo ovlivňující výši dávek a nárok na ně.

Třetí kapitola je zaměřena již přímo na oblast hmotné nouze. Zde jsem se snažila podrobně popsat a rozebrat jednotlivé změny a jejich dopad na osoby využívající tento systém. Některé změny měly zásadní charakter a bylo je nutné komplexně zpracovat do celého systému, zatímco jiné měly spíš povahu marginální.

Změny nastaly jak na straně týkající se poživatelů dávek, tak na straně orgánů státní správy poskytujících tyto dávky. Těmi nejpodstatnějšími je valorizace životního a existenčního minima, zrušení sankce za dlouhodobé pobírání dávek spočívající v poklesu dávky na existenční minimum, změna hodnocení při stanovení výše dávky, omezení doby pobírání doplatku na bydlení a přeměna institutu veřejné služby a podmínek jejího konání. Na straně orgánu státní správy pak dochází k přenesení agendy hmotné nouze na Úřad práce České republiky, k zavedení nového informačního systému, ke snížení (delimitaci) počtu pracovníků vykonávajících tuto agendu a také ke změně způsobu výplaty dávek prostřednictvím tzv. sKaret.

Již z teoretické části vyplývá, že sociální aspekty, které jsou zohledňovány v tomto systému a opodstatňují poskytnutí dávek hmotné nouze, se vyznačují jedním podstatným rysem. Tím jsou

nízké příjmy a celkově tíživá finanční situace osob. Dávky hmotné nouze tak pokrývají kompletní spektrum populace a to ať již různého věku, zdravotního stavu, vzdělání apod. Každá z těchto osob se totiž může dostat do situace, jenž vyústí v její hmotnou nouzi. Síť těchto dávek je tudíž poměrně široká a pokrývá i řadu specifických situací. Mimo pevně vymezených dávek, jakými je příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, tento systém obsahuje i dávky mimořádné okamžité pomoci. Zde je velký prostor pro správné uvážení orgánu pomoci v hmotné nouzi a pečlivé posouzení jednotlivého konkrétního případu. V tomto základním směru je daný systém velmi vstřícný a vysoce prosociální. Umožňuje tak zohlednit i různé nestandardní, až výjimečné situace a konkrétní případ tak umožňuje vnímat a řešit i s ohledem na jeho případná specifická sociální hlediska.

V praktické části jsem následně ověřovala zjištění vyplývající z části teoretické. Stěžejní pro mě bylo zjistit, jaké důsledky s sebou přinesly jednotlivé úpravy a změny a zda se jednalo o pozitivní či negativní posun v dané oblasti. Toho jsem se snažila dobrat způsobem porovnání stávajících a dřívějších úprav samotných, ale především srovnáním jejich realizace v praxi.

V rámci metodologie jsem zvolila kvalitativní metodu, a to rozbor kazuistických případů. Tato metoda nejlépe umožňuje porozumět specifickým situacím souvisejícím s problematikou hmotné nouze a případ prostudovat v celé jeho celistvosti a složitosti. Pro praktickou část jsem tedy volila studium tří kazuistických případů.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi byl uveden do praxe od 1.1.2007, kdy nahradil zákon o sociální potřebnosti. Již od počátku v sobě nesl některé motivační, ale i sankční prvky, které se v praxi osvědčily a v průběhu následujících pěti let se jen drobně upravovaly. Od ledna 2012 však nabyla účinnosti velká novela tohoto zákona, která zásadním způsobem mění některé podstatné součásti tohoto systému.

Ve své práci jsem se zaměřila především na dopad změn tohoto systému na osoby v hmotné nouzi, kdy jsem si stanovila následující výzkumné otázky: „Klade změna systému dávek hmotné nouze větší požadavky a nároky na příjemce dávek pro jejich poskytnutí? Motivuje změna systému dávek hmotné nouze více příjemce těchto dávek k větší snaze řešit svoji situaci? Vede změna systému dávek hmotné nouze k větší adresnosti těchto dávek a větší kontrole jejich vyplácení?“

Prostřednictvím praktické části jsem dospěla k následujícím poznatkům.

Změna zákona přinesla jisté zjednodušení v poskytování dávek, ale také značné okleštění motivačních i sankčních prostředků tohoto zákona. To se přímo odrazilo v praxi.

Osoby pobírající dávky hmotné nouze již nemusely být tak aktivní ve svých snahách řešit danou situaci, neboť jim byly díky valorizaci částek životního a existenčního minima dávky plošně

zvýšeny a rovněž byly omezeny sankční možnosti tohoto zákona. Od účinnosti novely již není třeba prokazovat svoji vlastní aktivní snahu hledat si zaměstnání, osoby ztrácí možnost pozitivně ovlivnit výši své dávky výkonem veřejné služby, ale také současně se nemusí obávat automatického snížení dávky – příspěvku na živobytí při jeho dlouhodobém, více jak šesti měsíčním pobírání.

Omezení sankčních, ale především motivačních možnosti zákona značně narušilo dosavadní vývoj směřující k cílenému motivování osob v hmotné nouzi, aby se snažily vymanit z takovéto situace a zajistit si finanční prostředky vlastním přičiněním.

Změny, i přes původní záměr, spíše směřují k plošnějšímu poskytování dávek a pokrytí širšího počtu osob. Z toho by se dalo usuzovat, že plošnější poskytování dávek návazně pokryje i různé specifické situace a zohlední různorodé aspekty vyskytující se spíše marginálním způsobem. Ovšem tyto výjimečné situace jsou zpravidla řešeny dávkami mimořádné okamžité pomoci, jenž zákon skutečně rozšířil ve prospěch klientů. Motivační či sankční postupy se však váží především na „běžné“ dávky, tedy příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. A právě zde ono okleštění dřívějších možností předurčuje plošnější poskytování uvedených dávek a menší možnost pro motivaci osob v hmotné nouzi.

Rovněž zásadní změny, které zákon přinášel, jako byla povinnost konat veřejnou službu bez jakéhokoliv pozitivního hodnocení a pouze s hrozbou tvrdé sankce za její odmítnutí, zavedení plošného způsobu výplaty všech dávek prostřednictvím sKaret, ale i třeba změna informačního systému provádějícího veškerou agendu týkající se dávek hmotné nouze, nebyly příliš úspěšné. Jednak se tyto změny nesetkaly s podporou široké veřejnosti a spíše vzbudily negativní reakce, ale především se následně ukázalo, že nebyly zcela v souladu s vyššími právními předpisy nebo je nebylo možno plně realizovat v praxi. Docházelo tedy následně k jejich rušení, upravování či opakovanému odkládání jejich zavedení. To ještě více podpořilo negativní postoj veřejnosti k těmto změnám.

Studiem zavedených změn, zkoumáním jejich vývoje a především výzkumem prováděným na spisové dokumentaci vedené v souvislosti s uplatněním těchto změn v praxi jsem v rozsahu svých stanovených výzkumných otázek dospěla k následujícímu závěru. Změna systému dávek hmotné nouze neklade větší požadavky a nároky na příjemce dávek v souvislosti s jejich poskytnutím. Rovněž jsem přesvědčena, že i motivační schopnosti tohoto zákona se výrazně omezily a příjemce dávek hmotné nouze jsou již mnohem méně motivováni svoji situaci řešit. Provedenou studií se mně však nepodařilo relevantně zjistit, zda změna systému dávek hmotné nouze vede k větší adresnosti těchto dávek a větší kontrole jejich vyplácení. Ovšem vzhledem k omezeným možnostem represivního charakteru tohoto zákona se lze domnívat, že nikoliv.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ZÁKONY

Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod

Zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM LITERATURY

Beck, P. Niederle, P. Hacaperková, D. Králová, J. Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky pro osoby se zdravotním postižením. 1. vyd. Ostrava: ANAG, 2012, 447 s. ISBN 978-80-7263-744-7.

Břeská, N. Vránová, L. Dávky pomoci v hmotné nouzi. 2. vyd. Olomouc: ANAG, 2008, 406 s. ISBN 978-80-7263-478-1.

Buchtová, B. a kolektiv. Nezaměstnanost psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2003, 240 s. ISBN 80-247-9006-8.

Cranston, A. Studie aktivní politiky zaměstnanosti, 1. vyd. Bratislava: Výskumný ústav práce a sociálních věcí, 1992, 155 s. ISBN 80-7138-064-4

Hendl, J. Kvalitativní výzkum. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2

Hendl, J. Úvod do kvalitativního výzkumu. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 278 s. ISBN 80-46-030-7

Juríčková, V. Strategie zaměstnanosti v regionech. 1. vyd. Bratislava: Výskumný ústav práce a sociálních věcí, 1992, ISBN 80-7138-981-4

Keller, J. Abeceda prosperity. 3. vyd. Brno: Doplněk, 2008, 176 s. ISBN 978-80-7239-227-8

- Maierová, C. Lenosti... buď pozdravena!. (Přel. Sixtová, O.) 1. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2005, 133 s. ISBN 80-86182-84-3.
- Mareš, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, 152 s. ISBN 80-901424-9-4.
- Nakonečný, M. Encyklopedie obecné psychologie. 2. rozšířené vyd. Praha: Academia, 1997, 437 s. ISBN 80-200-0625-7
- Nelson, B. 1000+1 návod, jak odměňovat zaměstnance. (přel. Nevřelová. H. I.) 1. vyd. Praha: Pragma, 2000, 237 s. ISBN 80-7205-765-0.
- Niederle, P. Zákon o pomoci v hmotné nouzi a zákon o životním a existenčním minimu. 1. vyd. Praha: Institut pro místní správu Praha, 2009, 147 s. ISBN 978-80-86976-17-4
- Poulson, R. Jak(é) si najít zaměstnání. (Přel. Bumbálek, J.) 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 1995, 128 s. ISBN 80-85768-70-4.
- Příb, J. Kepková, M. Niederle, P. aj. Průvodce sociálními dávkami 2011. 1. vyd. Praha: Ermat Praha, 2011, 151 s. ISBN 978-80-86140-69-8. ISSN: 1214-0813.
- Strádal, J., Úlovcová, H. Úvod do světa práce. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2001, 56 s. ISBN 80-7200-289-9.
- Úlehla, I. Umění pomáhat. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 128 s. ISBN 80-85850-9-9

DALŠÍ PRAMENY

- Mgr. Beck, Mgr. Hacaperková, PaedDr. Niederle. Metodický pokyn č. 5/2009 k sociální práci v systému pomoci v hmotné nouzi. Praha, Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2009, 13 s.
- Mgr. Beck, P. Zákon o pomoci v hmotné nouzi od roku 2012, presentace aktualizačního semináře pro pracovníky krajských úřadů a MHMP. Praha, Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2011.
- Bc. Cermanová, R. Sociální pracovníci Úřadu práce ČR, metodický pokyn. Praha, Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2012, 54 s.
- Mgr. Hübnerová, H. Zlepšení přístupu na trh práce, Sborník z konference 2010. Brno, Magistrát města Brna. 2010, 113 s.
- Bc. Honzárková, Bc. Pavliš. Metodický pokyn č. 3/2011 k problematice hmotné nouze pro účely vzdělávání v souvislosti se změnami k 1.1.2012. Praha, Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2011, 34 s.
- Mgr. Machotka, K. Veřejná služba od roku 2012, presentace. Praha, Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2012.

JUDr. Vaňásek. Normativní instrukce č. 4/2009. Praha, Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2009, 4 s.

Mgr. Žárský. Sdělení náměstka generálního ředitele ÚP č. 20/2012. Praha, Úřad práce České republiky, generální ředitelství. 2012, 6 s.

Ministerstvo práce a sociálních věcí: Osoby v hmotné nouzi a veřejná služba, informační leták, červenec 2012.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Bezdomovec. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Bezdomovec>. 5.1.2013

Definice sociální práce. <http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>. 9.1.2013

Pomoc v hmotné nouzi. <http://www.mpsv.cz/cs/5#sphn>. 3.1.2013

sKarta. http://www.skontakt.cz/sportal/menu/cs/main/nav02_vyhody. 3.1.2013

Sociální exkluze. <http://epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=9>. 10.1.2013

Sociální reforma. <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/7#2.1>. 9.1.2013

ÚS zrušil tzv. veřejnou službu a některá ustanovení zákona o zdravotních službách pro rozpor s ústavou. <http://www.usoud.cz/clanek/7449>. 5.1.2013

Veřejná služba se možná vrátí. <http://www.mpsv.cz/cs/14207>. 5.1.2013

Životní a existenční minimum. http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min. 3.1.2013